

CATALANS I GENOVESOS DURANT EL SEGLE XIII: EL DECLIVI D'UNA AMISTAT

MARIA TERESA FERRER I MALLOL
Institució Milà i Fontanals
(CSIC, Barcelona)

SUMARI

1. Antecedents de les relacions catalano-genoveses.-2. Els tractats de Jaume I amb Gènova. Creació del consolat.- 3. Incidents marítics, represàlies i drets de marca a mitjan segle XIII.- 4. Augment dels incidents a causa de la guerra de Gènova amb Pisa.- 5. Continuació de l'amistat durant el regnat d'Alfons el Franc: el tractat de 1291.- 6. Els inicis del distanciament polític.- 6. Incidents durant el període de 1298-1306. Conclusions.

1. ANTECEDENTS DE LES RELACIONS CATALANO-GENOVESES

Un dels interrogants que s'han plantejat els historiadors que han analitzat l'enfrontament bisecular entre catalans i genovesos és quan començà aquest enfrontament i per què l'amistat que havia unit genovesos i catalans des del segle XII es transformà en odi.

La conquesta de Sardenya pels catalans entre 1323 i 1324 ha estat assenyalada com la causa principal de l'enfrontament i potser, encara més que la conquesta, les successives revoltes de l'illa: dels pisans, dels senyorius genovesos del nord de l'illa, dels sards d'Arborea, revoltes que es van allargar fins al segle XV. Però la veritat és que el distanciament i la pèrdua de respecte entre tots dos pobles és anterior.

"Anuario de Estudios Medievales", 26 (1996)

Recordem que, al començament del segle XII, quan el territori de Catalunya arribava escassament a la ciutat encara despoblada de Tarragona¹, els genovesos ja freqüentaven les costes catalanes i signaren dos tractats amb el comte de Barcelona i de Provença, Ramon Berenguer III, els anys 1126 i 1127². No venien únicament a comerciar; participaren també en algunes empreses militars aportant-hi la seva flota, en una època en la qual la marina catalana encara no havia tingut temps de desenvolupar-se, i el 1148 prengueren part en la conquesta de Tortosa amb Ramon Berenguer IV³.

Aquesta col·laboració els valgué privilegis especials al territori català: dret de comerç i moltes franquícies d'impostos, pactades als tractats de 1146 i 1149, signats per Ramon Berenguer IV⁴, 1167⁵ i 1186, per Alfons I, i 1198 per Pere el Catòlic⁶.

¹ F. SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, Barcelona, Alpha, 1962, pp. 136-138; J. M. SALRACH, *Història dels Països Catalans, dels orígens a 1714*, coordinada per A. BALCELLS, I, Barcelona, Edhasa, 1980, pp. 242 i 251-252.

² Publicat el primer tractat per L. VALLE, *Di due documenti che riguardano le relazioni di Genova con la Catalogna nel secolo XII*, a "Il R. Liceo-Ginnasio 'C. Colombo' di Genova negli anni 1931-32, 1932-33, 1933-34", Gènova, 1935, apud G. PISTARINO, *Genova e Occitania nel secolo XII*, "Actes du Ier congrès historique Provence-Ligurie", Aix-Marseille-Bordighera, 1966, pp. 79-80. Publicat novament, amb data 1116-1117, que no encaixa en la situació política d'aquell moment, per J. RUIZ DOMÉNEC, *En torno a un tratado comercial entre las ciudades de Génova y Barcelona en la primera mitad del siglo XII*, "Atti del 1º Congresso Storico Liguria-Catalogna (1969)", Bordighera, 1974, doc. I. Publicat el segon per A. DE CAPMANY Y DE MONTPALAU, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, 2ª ed. a cura d'E. GIRALT Y RAVENTÓS i C. BATLLE Y GALLART, Barcelona, 1962, pp. 4-5; per F. DE BOFARULL Y SANZ, *Antigua marina catalana*, "Memorias de la Real Academia de Buenas Letras", VII, Barcelona, 1901, doc. 4; per C. IMPERIALE DI SANT'ANGELO, *Codice diplomatico della Repubblica di Genova*, a "Fonti per la Storia d'Italia", Roma, 1936-1942, I, doc. 46, i per J. E. RUIZ DOMÉNEC, *En torno a un tratado comercial*, doc II.

³ F. SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, pp. 178-179. Ja hi havia hagut una primera temptativa contra Tortosa vers l'any 1092, en la qual col·laborà l'estol pisano-genovès que tornava d'un atac fallit d'Alfons VI de Castella contra València l'any 1092; *ibidem*, pp. 124-125.

⁴ Publicat el primer tractat a *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, (CODOIN d'ara en endavant), IV, Barcelona, 1849, pp. 332-337; C. IMPERIALE DI SANT'ANGELO, *Codice diplomatico*, I, docs. 168 i 169; i el segon, en aquesta darrera obra, docs. 190 i 191. La darrera edició de tots dos tractats a *I libri Iurium della Repubblica di Genova*, vol. I/2, a cura de D. PUNCUH, Gènova, 1996, docs. 297 i 294-295.

⁵ C. IMPERIALE DI SANT'ANGELO, *Codice diplomatico*, II, doc. 25; l'última edició a *I Libri Iurium della Repubblica di Genova*, vol. I/2, a cura de D. PUNCUH, doc. 293. Cf. J. VENTURA, *Alfons el Cast, el primer comte-rei*, Barcelona, 1961, p. 110 i G. PISTARINO, *Genova e l'Occitania*, pp. 110-111.

⁶ P. TOLA, *Codex diplomaticus Sardiniae*, a "Historiae Patriae Monumenta", Torino, 1831, pp. 257 e 259; C. IMPERIALE DI SANT'ANGELO, *Codice diplomatico*, II, docs. 164 e 167. L'edició més recent és la de *I Libri Iurium della Repubblica di Genova*, vol. I/2, a cura de D. PUNCUH, docs. 296, 298 e 299. Cf. J. VENTURA, *Alfons el Cast*, p. 184 i G. PISTARINO,

No tractaré ara de les relacions comercials entre catalans i genovesos en els segles XII i XIII. Fa temps, ja vaig sintetitzar el que se'n sabia i ara només caldria afegir-hi alguns treballs de G. Jehel i pocs més⁷.

2. ELS TRACTATS DE JAUME I AMB GÈNOVA. CREACIÓ DEL CONSOLAT

Les antigues franquícies que acabem d'esmentar foren confirmades per Jaume I l'any 1230 en un tractat que regulà les relacions mútues, comercials i marítimes, entre catalans i genovesos. Jaume I renovà la concessió de llibertat de comerç en tots els seus regnes a favor dels genovesos, llevat de les mercaderies d'extracció vedada, per a les quals quedarien subjectes a les mateixes reglamentacions que els seus propis súbdits i altres estrangers; el tractat renovava, a més, l'exempció a favor dels genovesos dels impostos de ribatge, portalatge i peatge en totes les seves terres i el rei s'hi obligava a fer indemnitzar els danys fets pels seus súbdits als genovesos i a no emparar dins els seus dominis corsaris i pirates que ataquessin genovesos; si els genovesos aconseguïen capturar-ne algun dins els seus dominis, els permetria empresonar-lo a ells mateixos i fer-ne el que volguessin. L'ambaixador genovès concedí el mateix per als catalans a Gènova⁸.

Genova e l'Occitania, pp. 124-125 e 129; cf. també G. JEHEL, *Les Génois en Méditerranée Occidentale (fin XIème début XIVème siècle)*, París, Centre d'Histoire des Sociétés, Université de Picardie, 1993, p. 57.

⁷ M. T. FERRER I MALLOL, *Els italians a terres catalanes (segles XII-XV)*, "Anuario de Estudios Medievales", 10 (1980), pp. 393-467, on hom trobarà les relacions catalano-genoveses durant el segle XIII una mica més àmplies; pel que fa als intercanvis comercials, cf. pp. 431-435. Cf. també A. SHAUBE, *Storia del commercio dei popoli latini nel Mediterraneo alla fine delle Crociate*, Torino, 1915, pp. 657 i ss. F. SOLDEVILA, *Alguns aspectes de la política econòmica de Pere el Gran*, "VI Congreso de Historia de la Corona de Aragón" (1957), Madrid, 1959, pp. 189-195. G. PISTARINO, *Genova e Occitania nel secolo XII*, p. 65. J.P. CUVILLIER, *Barcelone, Gênes et le commerce du blé de Sicile vers le milieu du XIIIe siècle*, "Atti del 1° Congresso Storico Liguria-Catalogna (1969)", Bordighera, 1974, pp. 161-170. G. JEHEL, *La place de Majorque dans la stratégie économique de Gênes aux XIème et XIIIème siècles*, "XIII Congrès d'Història de la Corona d'Aragó (Palma de Mallorca, 1987)", Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics, 1989, Comunicacions, I, pp. 99-110, i G. JEHEL, *Les Génois*, pp. 34-35, 209-210, 221, 279, 327, 329, 335, 339-354, 393.

⁸ E. GONZÁLEZ HURTEBISE, *Recull de documents inèdits del rey en Jaume I*, "I Congrès de la Corona d'Aragó", II, Barcelona, 1913, pp. 1188-1192, doc. IV. L'edició més recent és la de *I Libri Iurium della Repubblica di Genova*, vol. I/2, a cura de D. PUNCUH, doc. 302.

Foren signats també dos convenis complementaris; un era destinat a resoldre les indemnitzacions per casos de pirateria. Ambdues parts es perdonaren mútuament els danys causats a les embarcacions respectives fins al moment de la captura de la nau "S. Biagio", presa pel rei Pere el Catòlic. En quedaven excloses aquesta nau, valorada en 14.000 lliures (menys 121 ll. i 6 s. que potser ja havien estat pagats), el buc de Guglielmo Rosso, pres per súbdits de Jaume I prop de Ventimiglia, que no era valorat, i mil lliures degudes a Andrea di Caffaro, com a hereu del seu germà Guglielmo di Caffaro, el qual havia obtingut un lou, o marca, sobre els súbdits del rei d'Aragó, del qual ja devia haver cobrat la meitat, puix que el deute inicial pujava a 2.000 lliures. Ambdues bandes s'obligaren a nomenar uns àrbitres abans de la festa de Nadal, els quals s'haurien de reunir a Montpeller i haurien de dictaminar sobre les reclamacions en el termini comprès fins a Pasqua. De moment, Jaume I ja admetia deure als genovesos totes les quantitats mencionades més amunt, a més de 8.000 morabatins que es devien encara per la venda de la tercera part de Tortosa. Per saldar aquest deute i el que trobessin els àrbitres, s'establí la implantació d'un impost a Catalunya i a Gènova de 12 diners per lliura, és a dir, 5% sobre el comerç mutu per a indemnitzar els damnificats. L'altre conveni es referia al deute envers Gènova, que encara no s'havia saldat, per la venda de la tercera part de Tortosa, que havia pertocat als genovesos després de la conquesta i que revengueren a Ramon Berenguer IV pocs anys després⁹. Jaume I reconegué aquest deute i, potser per agrair la paciència dels genovesos en la liquidació d'aquesta obligació, prometé concedir al comú de Gènova una plaça per a fer-hi cases, església i un hort a la ciutat de Mallorca i terres a l'illa que bastessin per a mantenir cinc capellans¹⁰.

Un any després, el 1231, els àrbitres de totes dues parts concretaren que, a més de les quantitats ja reconegudes, els genovesos haurien de percebre una indemnització de 7.000 lliures genovines més; els damnificats súbdits de Jaume I també haurien de rebre 7.000 lliures per a distribuir entre

⁹ Publicat a CODOIN, IV, doc. 78; C. IMPERIALE DI SANT'ANGELO, *Codice diplomatico*, I, doc. 243. Cf. J. VENTURA, *Alfons el Cast.*, pp. 79-82 i G. PISTARINO, *Genova e l'Occitania*, pp. 91-96.

¹⁰ E. GONZÁLEZ HURTEBISE, *Recull de documents inèdits del rey en Jaume I*, "I Congrés de la Corona d'Aragó", II, Barcelona, 1909, pp. 1186-1188, doc. III. L'edició més recent és la de *I Libri Iurium della Repubblica di Genova*, vol. 1/2, a cura de D. PUNCUH, doc. 300; cf. també docs. 301 i 306 i G. JEHEL, *Les Génois en Méditerranée occidentale*, pp. 40-42.

ells¹¹. L'any 1233 Nuno Sanç, senyor del Rosselló, completà aquests acords amb un conveni amb l'ambaixador genovès Oberto della Volta pel qual es perdonaven mútuament els robatoris fets de l'una banda a l'altra, esmentant concretament la presa de la nau catalana "Angelet", que sembla que fou retornada i pagada una esmena convenient per part de l'ambaixador genovès¹².

L'any 1233, una nova ambaixada genovesa, presidida per Oberto della Volta, obtingué un privilegi, sobre les bases de la reciprocitat, pel qual el rei Jaume I concedia als genovesos el dret de tenir cònsol en totes les ciutats marítimes de les seves terres, tant a les que ja posseïa com a les que pogués adquirir en el futur, estenent el consolat que de fet ja hi havia a Mallorca. El cònsol tindria jurisdicció sobre els genovesos domiciliats en el regne, però només en matèria civil, mentre que les causes d'apel·lació correspondrien al veguer o al batlle.

A instàncies del mateix ambaixador i complint les promeses fetes anteriorment, el rei cedí als genovesos un solar per a construir-hi un alfòndec o llotja a la ciutat de Mallorca. Aquestes concessions foren confirmades i ampliades per l'infant Pere, senyor de Mallorca¹³.

Del funcionament del consolat creat en aquest tractat, se n'ha escrit encara poc; les notícies són molt disperses, a més de força tardanes, almenys pel que fa al consolat de genovesos en terres catalanes, conegut per ara per un nomenament de 1360 per a Mallorca¹⁴. Del consolat de catalans a Gènova, he tingut la fortuna de trobar-ne notícies ja del segle XIII. L'any 1280 Pere el Gran nomenà Pere de "Plassa" perquè ocupés aquest càrrec. El document de nomenament no diu res de la nacionalitat d'aquest cònsol, si era genovès, com fou normal posteriorment, o si era català. Consta, només, que

¹¹ *I Libri Iurium della Repubblica di Genova*, vol. I/2, a cura de D. PUNCUH, docs. 303, 304, 305.

¹² *I Libri Iurium della Repubblica di Genova*, vol. I/2, a cura de D. PUNCUH, doc. 310.

¹³ *I Libri Iurium della Repubblica di Genova*, vol. I/2, a cura de D. PUNCUH, docs. 307-309 i A. SHAUBE, *Il commercio dei popoli latini*, p. 667; J. MIRET I SANS, *Itinerari de Jaume I el Conqueridor*, Barcelona, 1918, pp. 102-104. Sobre els Della Volta, alguns dels quals s'instal·laren a Catalunya i al País Valencià, cf. R. I. BURNS, *The Della Volta. A genoese family in the service of the Crown of Aragon (1140-1340)*, XIV Congresso di Storia della Corona d'Aragona, (Sassari-Alghero, 1990). *La Corona d'Aragona in Italia. 2. Presenza ed espansione della Corona d'Aragona in Italia (secc. XIII-XV)*, vol. 3. Comunicazioni, Sassari, Carlo Delfino ed., 1996, pp. 187-228.

¹⁴ M. BLASON BERTON, *Un console dei Genovesi a Maiorca (1360)*, "Miscellanea di Storia Ligure, IV, Gènova, 1966, pp. 27-37.

pertanyia a la casa del rei; sembla, però, que es tracta d'un mercader genovès, Pietro di Piazza, que aquell mateix any havia obtingut una llicència per a carregar llana a Tortosa, juntament amb Pietro Diana, en un lleny de la seva propietat per portar-la a Gènova¹⁵. Potser en atenció al fet que havia de viatjar sovint a causa de la seva professió, el sobirà li concedí que pogués exercir el càrrec per mitjà d'un substitut. El document fa menció d'un dels drets que podria percebre el cònsol: un diner per lliura del valor de totes les mercaderies que els súbdits de Pere el Gran portessin a Gènova¹⁶. Els nomenaments posteriors no solen indicar els drets que percebia el cònsol i per això aquesta notícia té força interès.

Pel que fa a les franquícies acordades mútuament en el tractat de 1230, sembla que sorgiren dubtes sobre la interpretació de les exempcions de lleudes, peatges, pontatges i ribatges l'any 1277 i que aquests dubtes motivaren una ambaixada genovesa a Pere el Gran, formada per Giovanni della Volta i Egidio Lercaro; la resposta de Pere el Gran a les autoritats genoveses és poc explícita quan es refereix als motius de la queixa, però sembla que els genovesos trobaven poc equitatiu que alguns vassalls del rei es neguessin a seguir la comuna condició dels altres pel que feia a lleudes, peatges, portatges i ribatges ("nolunt sequi communem condicionem aliorum hominum de dominacione vestre") i havien demanat que els que no volguessin seguir les normes generals no poguessin gaudir a Gènova de la immunitat de peatges, lleudes i ribatge concedida als catalans i en general als súbdits del rei. Sembla, doncs, una protesta contra les franquícies d'aquells impostos de què gaudia Barcelona i que altres poblacions anaven aconseguint. Els genovesos devien considerar que la franquícia que tenien s'havia devaluat, si era aconseguida per tanta gent, mentre que la dels catalans a Gènova devia mantenir el seu valor d'excepció perquè el comú no devia haver seguit la política d'enfranquiments practicada per la monarquia catalano-aragonesa. Malgrat que la queixa genovesa sembla, a primera vista, una intromissió en la política interna de la Corona catalano-aragonesa, la igualtat fiscal dels genovesos amb els catalans més actius en el comerç, a terres catalanes, i la desigualtat fiscal entre totes dues parts a Gènova, en benefici dels catalans, devia tenir efectes en els negocis i devia aminorar la

¹⁵ ACA, C, reg. 48, f. 63 r. (1280, juny, 29). Cit. M.T. FERRER, *Els italians a terres catalanes*, pp. 397-398.

¹⁶ ACA, C, reg. 44, f. 138 v. (1280, maig, 24). El nomenament fou comunicat al capità i al comú de Gènova: *ibidem*.

competitivitat genovesa. Pere el Gran degué entendre aquestes raons i concedí de fer una enquesta sobre aquesta qüestió¹⁷. Malgrat que desconeixem el resultat de l'enquesta, és evident que es mantingueren les franquícies.

3. INCIDENTS MARÍTIMS, REPRESÀLIES I DRETS DE MARCA A MITJAN SEGLE XIII

Malgrat les bones relacions entre catalans i genovesos, que aquests pactes demostren, els incidents marítims no mancaren; foren tractats, però, com un dels riscos habituals de la navegació i s'intentà solucionar-los a través dels procediments normals de concessió de marques o represàlies contra els connacionals de l'agressor.

Per exemple, el 2 d'agost de 1258 Jaume I autoritzà Bernat Llull a marcar o penyorar els genovesos en els seus dominis, però especialment a Barcelona i a l'illa de Mallorca, per tal de rescabalar-se del robatori que uns genovesos li feren en el lloc anomenat Santa Ila, que li causà perjudicis valorats en 3.840 besants de plata¹⁸. Segurament cal identificar Santa Ila amb Santa Igia o Santa Gilla, un lloc proper a Càller, a l'illa de Sardenya, on es van fer forts els genovesos durant la guerra amb Pisa per la possessió de Càller entre els anys 1256 i 1258¹⁹; podem suposar, amb força probabilitat d'encert, que el robatori del qual fou víctima Bernat Llull es relaciona amb aquesta guerra.

També crec que s'hi relaciona una altra marca o represàlia contra genovesos que fou concedida pel rei el 17 de gener de 1259, però aquesta

¹⁷ ACA, C, reg. 39, f. 199 r. (1277, juny, 9). Giovanni della Volta aprofità l'ambaixada per a demanar llicència de tret de 1.000 cafissos de blat, *ibidem*, f. 199 v. esmentat per F. SOLDEVILA, *Alguns aspectes de la política econòmica de Pere el Gran*, pp. 192-193 i publ. per R. I. BURNS, *The Della Volta*, doc. 14. Potser explicaria l'interès en la tret de gra valencià el fet que la guerra de Gènova amb Carles d'Anjou, acabada ja el 1277, no hagués permès encara el restabliment de la importació de gra sicilià, indispensable per a Gènova: G. JEHEL, *Les Génois en Méditerranée occidentale*, p. 339.

¹⁸ A. HUICI MIRANDA, *Colección diplomática de Jaime I el Conquistador*, Valencia, 1916-1922, doc. 770. Nova ed. a cura de M. D. CABANES, *Documentos de Jaime I de Aragón 1216-1262*, Valencia, Ed. Anubar, 1976-1982, doc. 1034.

¹⁹ G. CARO, *Genova e la supremazia sul Mediterraneo (1257-1311)*, I, Gènova, SocietÀ Ligure di Storia Patria, 1974, ("Atti della SocietÀ Ligure di Storia Patria. n.s., XIV) pp. 25-35. Un estudi més extens sobre aquesta qüestió: A. BOSCOLO, *Chiano di Massa, Guglielmo Cepolla, Genova e la caduta del giudicato di Cagliari (1254-1258)*, "Miscellanea di Storia Ligure", IV, Gènova, 1966, pp. 7-26.

vegada no pas per un robatori sinó per un deute impagat a Arnau Des-Bach, de Vilamajor, i a Guillem Borgunyó, ciutadà de Mallorca. Tots dos havien de percebre la mateixa quantitat, 70 lliures i 14 sous genovins, i suposem que els eren deguts per un servei militar, bé que només d'Arnau Des-Bach es diu que havia servit amb el seu cavall i les seves armes, tal com constava en un document fet pel capità i pel podestà de Gènova. Per a rescabalar-se, Arnau Des-Bach havia de cobrar 4 diners de Barcelona per lliura, a Barcelona i a Sant Feliu de Guíxols, del valor de totes les mercaderies de genovesos que arribessin a aquests llocs, fins a l'extinció del deute, mentre que Guillem Borgunyó havia de cobrar 4 diners reials de Mallorca en aquesta illa, amb les mateixes condicions²⁰. Ignorem quan i com Arnau Des-Bach, i probablement Guillem Borgunyó, havia estat al servei de Gènova, bé que podem suposar que degué ésser durant la guerra amb Pisa per la possessió de Càller; se sap que els genovesos enrolaren 150 cavallers, l'any 1257, per a recuperar el castell de Càller atacant des de Santa Igia, que era en llur poder, però aquesta empresa acabà per fallir i els genovesos perderen també Santa Igia com abans havien perdut Càller. Per a Gènova era massa esforç mantenir, al mateix temps, una guerra amb Pisa a l'Occident i una altra, amb Venècia, a l'Orient; el no pagament als soldats és una dada reveladora del cansament de la capital lligur²¹.

Menys informats estem de l'origen del deute de Caffarino di Caffaro envers Guillem de Canet, ciutadà de Barcelona, pel qual Jaume I amenaçava el comú de Gènova de concedir una altra llicència de marca el 22 d'agost de 1260²². I també desconeixem la causa de la llicència de penyorar genovesos que fou concedida a Pere Geraldó i a Dalmau de Vilarrasa, tots dos veïns de Perpinyà. En tenim notícia a través del compromís signat per tots dos de donar al rei 1.000 sous de reials de València dels primers béns que penyoressin als genovesos. No coneixem cap més cas de participació del rei en els beneficis del dret de marca i no podem saber si la raó d'aquesta singularitat és que no s'han conservat altres compromisos signats pels

²⁰ ACA, C, reg. 10, f. 101 r.

²¹ G. CARO, *Genova e la supremazia sul Mediterraneo (1257-1311)*, I, pp. 25-35 i especialment p. 33. Altres homes que havien servit a l'exèrcit genovès, concretament alguns de Portovenere, tampoc no havien cobrat la seva paga encara l'any 1259: A. BOSCOLO, *Chiano di Massa, Guglielmo Cepolla, Genova e la caduta del giudicato di Cagliari (1254-1258)*, p. 17.

²² ACA, C, reg. 8, f. 82 r., J. MIRET, *Itinerari*, p. 327.

interessats o bé que aquest és un cas especial per alguna raó que desconeixem²³.

Són clarament per causa de robatoris les altres amenaces de concessió de marca que coneixem, una del 1263 a favor de Guillem Jofre, de Lleida, robat per genovesos prop de Limassol, i una altra de 1273 a favor de Pere Ferran Descoll, ciutadà de Barcelona, robat per Giovanni de Monterrosso, genovès, als mars de Turquia, quan portava dos llenys armats de l'orde de l'Hospital. Hi havia una enquesta del mestre de l'Hospital sobre la qüestió i Gènova ja havia denegat la indemnització de 10.000 besants sarraïnats, per això el rei amenaçà amb una concessió d'un dret de marca, o lou, de 6 diners per lliura a cobrar sobre les mercaderies genoveses que arribessin a Mallorca fins a aconseguir 8.000 besants, quantitat a la qual el monarca havia fet rebaixar el deute²⁴.

El desplaçament dels incidents a Llevant és no solament exponent de la presència catalana cada vegada més freqüent en aquella àrea sinó també conseqüència de les guerres entre Gènova i Venècia, primer pel predomini a Síria entre 1256 i 1258, guerra a la qual ens acabem de referir, i després a l'Imperi Bizantí entre 1261 i 1264 i novament entre 1265 i 1277, cosa que determinà la presència de flotes i de corsaris genovesos en aquells mars²⁵.

Però entre 1274 i 1276 hi hagué també un conflicte al Mediterrani occidental, una guerra entre Gènova i Carles d'Anjou, rei de Sicília²⁶ que, com totes les guerres combatudes al mar, causà perjudicis als navegants i mercaders catalans. De moment, només coneixem un incident que hi pot ésser lligat directament, del qual fou víctima Berenguer Reig, que era soci de sicilians, les naus dels quals foren atacades per la flota genovesa capitanejada per l'almirall Lanfranco Pignatario. Tenim constància de la petició d'indemnització per aquests danys, que fou cursada pel rei Pere el Gran a Gènova pel febrer de l'any 1280²⁷.

²³ ACA, C, perg. de Jaume I, núm. 2049 (1270, octubre, 22).

²⁴ A. HUICI, *Colección diplomática de Jaime I*, III, docs. 1175 i 1410 i E. GONZÁLEZ HURTEBISE, *Recull de documents inèdits del rey en Jaume I*, pp. 1220 i 1248.

²⁵ G. CARO, *Genova*, I, pp. 36-49, 70-79, 110-140, 158-169, 179-204, 228-229.

²⁶ T. O DE NEGRI, *Storia di Genova*, Milà, A. Martello ed., 1974, pp. 410-411.

²⁷ ACA, C, reg. 42, f. 222 v. (1280, febrer, 22). Comentat breument, però sense indicar la signatura, per F. SOLDEVILA, *Alguns aspectes de la política econòmica*, p. 189. Sobre aquesta flota genovesa cf. G. CARO, *Genova*, I, pp. 344-346.

També és possible que calgui situar en aquest moment la presa del lleny de Berenguer Badorc, ciutadà de Barcelona, que portava blat, i d'una barca de Bonveí de Palafrugell que duia gra; el gra i el blat, que havien estat carregats a Narbona per portar-los a Provença, pertanyien a diversos mercaders de Barcelona: G. Oliver, G. Llull i el seu fill Guillem. El responsable de totes dues captures era Francesco Grimaldi, un noble genovès güelf que s'havia exiliat a Niça i que durant la guerra de Gènova amb Carles d'Anjou havia coordinat la flota d'aquest darrer²⁸. Malgrat les protestes dels interessats i del veguer de Barcelona, ja que la captura era totalment injustificada, ni Grimaldi ni el senescal de Provença ni els homes de Marsella ni els de Niça no volgueren retornar la presa. Per tant, Pere el Gran concedí als damnificats llicència per a penyorar provençals; però al darrer moment, el 6 d'abril de 1279, intentà encara evitar l'execució de represàlies, demanant al rei de França que convencés Carles, príncep de Salern, que llavors era a la cort francesa, de fer-ne la restitució²⁹.

Encara durant el regnat de Jaume I, aquest monarca havia concedit una marca contra genovesos per valor de 15.000 sous a favor d'un mercader valencià, Pere Romeu, que havia estat robat a Gènova, i la concessió fou ratificada per Pere el Gran³⁰.

L'existència d'aquesta marca contra genovesos obligà el rei Pere a posar sota la seva protecció especial la nau de Bonifazio Surli o Surlo i d'Andalò Alardo, que el mes de juliol de 1278 havia retingut al seu servei per tal que efectués el trasllat cap a Tremissèn dels alcaids Abrafim i Mahomet, amb un gran nombre de sarraïns que eren expulsats del regne de València per les revoltes passades, que havien començat en temps de Jaume I i que Pere el Gran havia dominat³¹. No sabem si de retorn d'aquest viatge o abans d'anar-hi -amb la qual cosa el trasllat dels expulsats s'hauria retardat molt-, sembla que la nau de Bonifazio Surli era a València, el mes d'octubre del mateix any, pendent d'una sentència de Ferrer de Manresa, que finalment

²⁸ T.O. DE NEGRI, *Storia di Genova*, p. 410.

²⁹ ACA, C, reg. 41, f. 54 v. (1279, abril, 6).

³⁰ ACA, C, reg. 40, f. 55 r. (1277, desembre, 30).

³¹ F. SOLDEVILA, *Pere el Gran*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2^a ed., 1995, II, p. 58 i doc. 111. F. Soldevila havia llegit el cognom d'un d'aquests genovesos com a Furli. La lectura del mot és dubtosa, però un salconduit concedit el 1279 a favor de Bonifazio "Çurlo", genovès, que tornava a Gènova amb els seus béns, aconsella la lectura d'una s: ACA, C, reg. 41, f. 54 v. (1279,

els fou favorable; el rei ordenà que nau i tripulants fossin deslliurats sempre que prometessin no portar les seves mercaderies a terres sarraïnes ni vendre-les a sarraïns enemics del rei. Cal notar que ara ja no es parla d'Andalò Alardo com a soci de Surli sinó de Bertramino de Mari³².

La marca que hem esmentat fou executada a València en els béns d'uns ciutadans de Savona, Jacopo Foldrati i el seu fill Doni: diners, dobles miries i altres monedes i un captiu sarraí, però com que els ciutadans de Savona no es trobaven llavors sota sobirania genovesa, sinó sota la jurisdicció de l'emperador, segons van al·legar els Foldrati, Pere el Gran hagué d'ordenar al justícia de València, Pere de Llibià, que els retornés els béns³³.

Hi hagué també alguna queixa per banda genovesa, per exemple de Bertramino de Mari, que es queixava de l'espoliació de la seva nau, i dels seus socis, per part de l'almirall de Pere el Gran, Corrado Lancia. Els capitans de Gènova enviaren un ambaixador al rei Pere, que es trobava llavors a Montpeller, i el monarca oferí de sotmetre la qüestió al judici d'Hug de Mataplana, prepòsit de Marsella, i cità a la cort Corrado Lancia; però l'ambaixador genovès no volgué acompanyar el rei fins a Catalunya, de manera que el monarca suspengué, de moment, els tràmits d'aquesta reclamació, excusant-se'n prop dels capitans de Gènova. L'ambaixador genovès havia aprofitat també el viatge per a reclamar al rei un vell deute de Jaume I envers Simonino di Medullo i Corrado Junta³⁴, deute que efectivament és documentat i que correspon a un préstec de 13.000 besants fet al rei a Alacant durant l'expedició a Múrcia de 1265-1266³⁵.

Hi hagué també, per banda catalana, altres queixes que no derivaven d'incidents marítims sinó de desacords per decisions d'autoritats jurisdiccionals. Per exemple, Guillem Castany, ciutadà de València, s'havia queixat que el podestà de "Porto Muri", lloc que potser podríem identificar com a Porto Maurizio, li va confiscar una barca armada de setze remes, amb la qual anava contra sarraïns, perquè va creure alguns homes de la seva barca, que es queixaren que l'esmentat patró els devia tot el salari. Segons el patró no

³² ACA, C, reg. 41, f. 6 v. (1278, octubre, 23).

³³ ACA, C, reg. 41, f. 54 v. (1279, abril, 8). Comentat, però sense indicar-ne la signatura, per F. SOLDEVILA, *Alguns aspectes de la política econòmica de Pere el Gran*, p. 189.

³⁴ ACA, C, reg. 47, ff. 86 r. i 93 r. (1279, febrer, 7 i maig, 2).

³⁵ J. MIRET I SANS, *Itinerari de Jaume I*, p. 395 i M. T. FERRER, *Els italians*, 434.

els devia res però, com que havia prestat seguretat d'acceptar la sentència del justícia de València sobre les queixes dels dits homes, el rei Pere demanà a les autoritats genoveses que fessin deslliurar la barca³⁶. Igualment hi hagué una queixa d'Arnau Galvany i Pere Negre, ciutadans de Tarragona, que també havien armat un lleny contra sarraïns i que, per la raó que fos, entraren a Portovenere, on els germans Marino i Pagano Forni, Giovanni "Cavail" i altres confiscaren sarraïns i sarraïnes, diners, armes i altres coses que havien pres als enemics de la fe. Com en el cas precedent, Pere el Gran demanà a les autoritats genoveses la restitució tant del lleny com dels captius i del botí que portava l'embarcació³⁷.

També l'any 1280 el rei Pere demanà als capitans de Gènova la devolució a Domènec Falguera, de Torrelles, de 35 lliures melgoreses i draps valorats en 200 sous de la mateixa moneda que els homes de la Maona li havien pres al cap de "Sa Cabaça" a les mars de "Frontemanno"³⁸. Cal fer notar que aquesta maona, a la qual pertanyien els depredadors, ha d'ésser la que fou creada el 1235 per satisfer els genovesos que havien participat en l'expedició contra Ceuta i no pas la de Xipre, un segle posterior a aquesta³⁹.

Hi ha encara una altra queixa, que sembla de menor importància, la de Berenguer Bou, ciutadà de Barcelona, a qui les autoritats genoveses havien pres disset sacs de cotó que ell havia retingut a un mercader, segurament genovès, que li devia el nòlit de diverses mercaderies que havia transportat en la seva nau. Malgrat que semblava un cas menor, la queixa arribà al rei i aquest la transmeté a les autoritats genoveses amb les amenaces acostumades que, si el seu súbdit no era satisfet bé en la devolució dels sacs de cotó, bé en el pagament del nòlit, hi proveiria per justícia, és a dir, que concediria una marca o represàlia⁴⁰. No hi ha dubte que l'acumulació d'aquesta mena de litigis, que provocaven represàlies i penyores, van contribuir a anar enrarint l'ambient.

³⁶ ACA, C, reg. 46, f. 65 r. (1280, febrer, 26).

³⁷ ACA, C, reg. 48, f. 37 r. (1280, maig, 23) i reg. 50, f. 170 v. (1281, agost, 18).

³⁸ ACA, C, reg. 48, f. 88 v. (1280, juliol, 17). Suposo que "Frontemanno" és Frontinhan, lloc proper a Montpeller.

³⁹ T.O. DE NEGRI, *Storia di Genova*, p. 326.

⁴⁰ ACA, C, reg. 50, f. 190 v. (1281, setembre, 17).

4. AUGMENT DELS INCIDENTS A CAUSA DE LA GUERRA DE GÈNOVA AMB PISA

Bé que l'hostilitat creixent entre pisans i genovesos no desembocà finalment en guerra oberta fins el 1282, abans d'aquesta data ja es produïren incidents, alguns dels quals afectaren catalans. Una tarida pisana anomenada "Sant Nicolau", patronejada per un tal "Mecerata", fou presa per una galera genovesa, de la qual eren patró Corrado de Chiavari, còmit Merlo de Chiavari i nauzer Andrea de Chiavari, prop d'Ogliastra, una illa situada prop de la costa oriental de Sardenya. Un mariner barceloní, Arnau Torrents, que navegava en aquesta tarida, resultà damnificat en l'incident, ja que li foren presos béns per valor de 58 lliures torneses, segons féu constar en un document redactat davant de testimonis a la cort de mar de Pisa; Pere el Gran acollí la seva queixa i la traslladà als capitans i comú de Gènova, sol·licitant la devolució dels béns robats al seu súbdit o una indemnització⁴¹.

La guerra pròpiament dita no començà fins el 1282, a causa del suport donat per Pisa a un senyor cors de Cinarca, vassall de Gènova, que es revoltà contra la capital de la Ligúria. La guerra entre Pisa i Gènova fou una guerra implacable, que buscà la destrucció de l'adversari i Gènova ho aconseguí finalment a la batalla naval de la Meloria, en la qual la flota pisana fou anihilada, l'any 1284⁴².

Aquesta guerra es desenvolupà al mateix temps que la intervenció de Pere el Gran a Sicília, que s'inicià l'any 1282, a prec dels sicilians revoltats contra els Anjou a les Vespres Sicilianes. L'operació siciliana no deteriorà, de moment, les bones relacions existents entre catalans i genovesos. Gènova encara era governada per la facció gibel·lina i per tant enemiga de Carles d'Anjou, al qual no feia pas tant de temps que s'havia enfrontat⁴³. A més, Gènova estava prou ocupada en la guerra amb Pisa per a poder intervenir en una altra. Malgrat tot, per assegurar-se la neutralitat genovesa, Pere el Gran concedí a les colònies lígurs a l'illa uns privilegis comercials tan destacats que, quan el seu fill Jaume, esdevingut rei de Sicília, volgué afavorir els

⁴¹ ACA, C, reg. 38, f. 45 v. (1276, octubre, 1).

⁴² T.O. DE NEGRI, *Storia di Genova*, pp. 413-416.

⁴³ S'hi havia enfrontat en guerra entre 1273 i 1276: G. CARO, *Genova e la supremazia nel Mediterraneo*, II, pp.9-46. Sobre la posició neutral de Gènova durant la guerra de Pere el Gran contra Carles d'Anjou cf. *ibidem*, pp. 47-57.

mercaders catalans, els concedí els mateixos privilegis de què ja gaudien els genovesos⁴⁴. El rei Pere exigí també que els genovesos respectessin la seva pròpia neutralitat en la guerra que els enfrontava amb els pisans i s'esforçà a impedir que els ports sicilians es convertissin en escenari de batalles entre totes dues rivals, cosa que no deixà de produir algunes tensions⁴⁵.

La neutralitat oficial genovesa no vol dir que, a nivell particular, no hi hagués genovesos lluitant a les files angevines o a les files franceses en el moment de la croada francesa contra Catalunya, l'any 1285. Enrico de Mari, per exemple, fou un dels dos almiralls de la flota franco-angevina, vençuda a la batalla naval de les illes Formigues, en la qual participaren ben bé setze galeres genoveses i quinze galeres pisanes, mentre que, a la flota catalana, s'hi trobava també un genovès, Francesco Squarciafico⁴⁶.

Ni Gènova ni Pisa no havien pres partit, oficialment, en la croada francesa contra Catalunya, però el fet que tantes galeres genoveses i pisanes participessin en la flota enemiga degué provocar ressentiment entre els catalans, ja que normalment els armadors privats havien de prometre no atacar països amics, encara que es possessin al servei d'un altre estat.

La proliferació de vaixells armats a la Mediterrània occidental a causa de les guerres provocà nombrosos incidents i els vaixells catalans foren atacats tant per pisans com per genovesos, bé que ara ens ocuparem només dels genovesos⁴⁷.

Ja hem vist que els episodis de cors i de pirateria entre vaixells catalans i genovesos eren un fet habitual des del segle XII, però no havien provocat el deteriorament de les relacions mútues. Ara, en canvi, aconseguiren fer canviar el clima general d'estima entre tots dos pobles.

⁴⁴ F. SOLDEVILA, *Jaume I, Pere el Gran*, Barcelona, 1955, pp. 149-150. Sobre els genovesos a Sicília cf. H. BRESC, *Un monde méditerranéen. Economie et société en Sicile 1300-1450*, Roma-Palerm, 1986, pp. 371-374; 378-383; 414-418.

⁴⁵ ACA, C, reg. 53, ff. 134 v. i 135 r. G. LA MANTIA, *Codice diplomatico dei re Aragonesi di Sicilia*, I (1282-1290), reed. a cura de V. D'ALESSANDRO, Palerm, 1990, pp. 110-111.

⁴⁶ R. MUNTANER, *Crònica*, a *Les quatre grans cròniques*, ed. a cura de F. SOLDEVILA, Barcelona, ed. Selecta, 1971, p. 796. J. ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, ed. A. CANELLAS, II, Saragossa, Institución Fernando el Católico-CSIC, 1970, p. 243 (lib. IV, cap. LXVIII).

⁴⁷ Sobre els atacs dels pisans a catalans cf. M. T. FERRER, *I mercanti italiani in terre catalane nel basso Medioevo*, en curs de publicació a "Economia e territorio nel Medioevo". Incontro di Studi, Istituto Italiano di Cultura (Barcelona, 1996).

El Prof. Pistarino ha seguit a través de les cròniques genoveses el canvi d'apreciació dels catalans, vistos primer amb simpatia i presentats després, des de les dues darreres dècades del segle XIII, cada vegada sota una llum més desfavorable. Les cròniques genoveses recullen uns quants atacs de genovesos a catalans en aquests anys. El 1284, durant la guerra entre Pisa i Gènova, el famós Benedetto Zaccaria, almirall i mercader genovès, s'apoderà, als mars de Sardenya, d'una nau catalana, valorada en 14.960 lliures. Un any després, Enrico Spinola, malgrat que era una persona ben vista a la cort catalana i que havia viatjat per Catalunya⁴⁸, capturarà als mars de Còrsega un lleny armat català que anava de Tunis a Porto Pisano carregat de llana i altres mercaderies barbaresques⁴⁹.

Es produïren també incidents portuaris, amb confiscació de béns pretesament pisans. Per exemple, cap al 1284, un ciutadà de València, anomenat "Feho Loriger", havia confiat a Brondo de Florència, en comanda per a portar a Gènova, una bala de paper i algunes altres mercaderies, valorades en 38 lliures de reials de València. Quan Brondo arribà a Finale, a la costa lígur, Antonio, marquès del Carretto, creient que Brondo era pisà, li féu confiscar les mercaderies, que foren portades a Gènova i venudes. "Feho Loriger" portà a terme dos viatges a Gènova i s'hi estigué gairebé un any per demanar la restitució dels seus béns o una indemnització, però ni les seves gestions ni les protestes del justícia de València no aconseguiren aquest objectiu, raó per la qual el rei Alfons el Franc li concedí, finalment, una llicència per a penyorar genovesos, un dret de 8 diners per lliura sobre els béns dels mercaders genovesos fins que no hagués recuperat el valor dels béns perduts i les despeses que havia hagut de fer, tot sota el control del justícia de València⁵⁰.

En els anys successius, es reproduïren els incidents marítims. El 1287, Franceschino Porcello capturarà una barca catalana als mars de

⁴⁸ L'11 de novembre de 1285 el rei Pere li concedí autorització per a treure de Catalunya quatre mules i un rossí: reg. 59, f. 154 r. Un altre Spinola, Corrado, que el 1282 tornava de Castella, rebé autorització per a treure 16 cavalcadures, entre cavalls i rossins, amb tots els seus acompanyants: reg. 50, f. 244 r. (1282, febrer, 20).

⁴⁹ G. PISTARINO, *Genova e Barcellona: incontro e scontro di due civiltà*, Atti del Iº Congresso Storico Liguria-Catalogna (1969), Bordighera, 1974, pp. 85-88.

⁵⁰ ACA, C, reg. 66, f. 199 r. (1286, setembre, 19), regesta a R. GALLOFRÉ, *Documentos del reinado de Alfonso III de Aragón relativos al antiguo Reino de Valencia y contenidos en los registros de la Corona de Aragón*, Valencia, Instituto Valenciano de Estudios Históricos, 1968, doc. 356. No sembla que aquest "Feho Loriger" fos català d'origen, almenys el nom no ho és.

Provença, mentre que del 1291 hi ha constància de la presa d'un lleny, capturat primer als genovesos pels pisans i permutat per aquests amb una embarcació catalana; a més, els genovesos prengueren prop de l'illa del Giglio una nau catalana, valorada en 4.600 lliures, mentre que altres dues naus catalanes que tornaven de Sicília amb un carregament de gra foren preses per Nicolino di Petracio prop de Porto Pisano⁵¹.

És possible que una d'aquestes naus, la que fou presa segons el cronista genovès prop de l'illa del Giglio, fos la del barceloní Eimeric Dusay que, segons la documentació catalana, fou desviat de la seva ruta prop de l'illa de Montecristo (Montecristo i l'illa del Giglio són molt a prop l'una de l'altra) i dut a Gènova, on el carregament de gra i d'ordi que portava i que pertanyia a pisans fou incautat per les autoritats genoveses. Sembla que Dusay havia carregat aquestes mercaderies en un dels ports de Càller, Bagnaria di Castel di Castro, on els mercaders pisans li feren un préstec de 1.050 florins a risc i fortuna de mar i gents. Quan Dusay es trobava a les mars de l'illa de Montecristo i es dirigia a Pisa o a Piombino, fou obligat a desviar-se a Gènova per una nau i quatre galeres genoveses; allà el gra fou confiscat i els tresorers del comú de Gènova, Simone Bulgaro i Gregorio Cartaro, li reconegueren un deute de 1.600 lliures, 10 sous i 6 diners genovins pel nòlit del gra; d'aquest deute els genovesos descomptaren el préstec rebut per Dusay perquè els pisans eren els seus enemics. Eimeric Dusay no es considerà satisfet, perquè s'havia compromès a pagar el préstec a termini cert a Pisa o a Piombino i complí amb la seva obligació respecte als pisans, per la qual cosa resultà damnificat; inicià els tràmits per a la reclamació oficial, a través de la cort reial, però els genovesos li denegaren novament la justícia; per aquesta causa, finalment, Jaume II li concedí una marca contra genovesos pels 1.050 florins que reclamava més les despeses, les quals havien d'ésser estimades per dos mercaders. La data de la concessió de marca és el primer de maig de 1298, de manera que l'incident degué ésser força anterior, ja que la cort catalana havia hagut de verificar els fets i s'havia fet el requeriment oficial a Gènova⁵².

Aquesta sobtada explosió d'agressivitat dels genovesos contra els catalans no responia a un enfrontament directe entre tots dos pobles, que

⁵¹ G. PISTARINO, *Genova e Barcellona: incontro e scontro di due civiltà*, pp. 85-88.

⁵² ACA, C, reg. 110, ff. 160 v.-162 r. (1298, maig, 1); reg. 114, f. 59 r. (1299, novembre, 13) i 74 r. (1299, novembre, 20), 151 r. (1299, desembre, 29), reg. 126, ff. 174 bis r.-175 bis r. (1302, desembre, 11). Li fou concedida marca contra genovesos per 1.050 florins.

encara no existia, sinó que cal situar-la, com ja he dit, en el marc de la guerra entre Gènova i Pisa de 1282-1284 que, després de la desfeta pisana a la Meloria, el 1284, s'allargassà fins a la pau de 1288 i després encara tingué diversos apèndixs conflictius, com l'atac genovès a Porto Pisano l'any 1290 i la represa de la guerra marítima l'any 1291⁵³. Durant aquesta guerra, Gènova bloquejà Pisa per mar. Els seus estols solcaren constantment la mar Tirrena i intentaren impedir l'avituallament de Pisa des de Sardenya i des de Sicília. Els genovesos volgueren imposar el bloqueig als països neutrals. Gènova havia demanat a algunes potències, a Venècia i a la cort napolitana, almenys, que prohibissin als súbdits respectius d'anar a Càller i a Pisa i d'embarcar-se a vaixells on hi hagués pisans ja que, si aquests vaixells eren atacats pels genovesos, el Comú no indemnitzaria els perjudicats. El papa Honori IV desaprovà aquesta actitud contrària al dret i intimà els genovesos a indemnitzar els súbdits dels Anjou agredits i a alliberar els que haguessin empresonat⁵⁴. Però els genovesos persistiren en la seva política d'exigir als neutrals l'observança de les lleis de guerra que havien decidit, costum que s'anà imposant i que, en el segle XIV, veiem practicat també per altres pobles, entre ells pels mateixos catalans, que en aquest moment semblaven sorpresos per la falta de respecte envers els neutrals.

Podem suposar que els catalans havien rebut dels genovesos una petició similar a la cursada als venecians i als angevins, però els catalans, amb tot el dret, es negaren a obeir, especialment perquè la guerra devia haver encarit els nòlits i els devia proporcionar bones oportunitats de guany. Els pisans, que no gosaven sortir del seu port, sol·licitaren el concurs dels vaixells neutrals, entre els quals figuraven els catalans, per a assegurar l'arribada de les vitualles que la ciutat necessitava⁵⁵. Els incidents contra catalans, que hem ressenyat més amunt, responen a aquestes causes: freqüentació de ports sota jurisdicció pisana i transport de carregaments de pisans essencialment, bé que hi hagué casos, com el d'una barca catalana presa prop de Provença, que pagà el malhumor dels genovesos després d'una persecució fallida contra un vaixell pisà.

⁵³ T. O. de NEGRI, *Storia di Genova*, pp. 414-421.

⁵⁴ G. CARO, *Genova*, II, p. 80.

⁵⁵ G. CARO, *Genova e la supremazia sul Mediterraneo*, II, pp. 72-101 135-152, i especialment pp. 76-83 i 150.

En un primer moment, els catalans no s'havien resistit a aquests atacs injustificats, a causa de la sorpresa; s'havien limitat a cursar les reclamacions corresponents per tal d'aconseguir indemnització mitjançant concessió de marca, com havia fet Eimeric Dusay, a qui ja ens hem referit.

Però altres, aviat, començaren a inclinar-se per procediments més expeditius i per tornar els cops que rebien. A la fi de l'estiu de 1285 dos catalans, anomenats Castelló i Albesa, patrons d'un lleny armat, atacaren una barca genovesa que anava a Tarragona i en prengueren mercaderies valorades en 400 lliures. El rei Pere el Gran s'afanyà, tan aviat com tingué notícia de l'incident, a manar al veguer i al batlle de Tarragona que possessin sota empara les mercaderies preses als genovesos, però la seva mort pocs mesos després li impedí de concloure l'afer. Fou el seu fill i successor Alfons el Franc qui rebé la protesta genovesa els primers mesos de l'any 1286 i qui convocà els corsaris a la cort a fi que declaressin per què havien atacat genovesos, tot prevenint-los d'acudir-hi preparats per a esmenar els danys causats⁵⁶.

Un altre intent, més significatiu, de tornar els cops rebuts fou l'incident amb Raffo Gualtiero, un corsari genovès que morí, l'any 1291, en l'intent d'assalt a una galera armada per catalans i sicilians, que el rei de Sicília havia enviat a Tunis per tal de demanar el tribut al monarca tunisenc. Els catalans portaren la galera presa a Sicília i, envanits per l'èxit, sembla que digueren que prendrien les galeres dels genovesos, si en trobaven; la crònica genovesa se'n fa ressò amb un punt de menyspreu⁵⁷, com també de l'acció d'uns corsaris catalans, que armaren llavors a Messina una galera i un galió, amb els quals atacaren algunes naus genoveses a la ruta de l'Orient; prop de l'illa de Prodano, al mar Egeu, escometeren la galera de Manuele Lercaro, que anava a Alexandria, però resultaren derrotats per l'atacat i llavors simularen que s'havien equivocat i es van declarar amics de Gènova; però, poc després, atacaren les galeres de Sorleone Doria i de Gazella Avvocato que venien de Romania i, malgrat que no aconseguiren capturar-les, es van vanagloriar del dany que els havien causat, detalls que la crònica genovesa anota amb desdeny; torna a usar el mateix to quan relata com, l'any 1292, un patró de galera genovès, Franceschino Caravello,

⁵⁶ ACA, C, reg. 57, f. 188 v. (1285, setembre, 4) i reg. 63, f. 65 v. (1286, febrer, 22).

⁵⁷ G. PISTARINO, *Genova e Barcellona: incontro e scontro di due civiltà*, p. 88; L. BALLETO, *Raffo "de Gualterio", mercante, corsaro e pirata del secolo XIII*, a Id., *Genova, Mediterraneo, Mar Nero*, Genova, Civico Istituto Colombiano, 1976, pp. 9-19.

investí una nau barcelonina que es dirigia a Trapani i que portava un missatger de Jaume II; li causant-li 23 morts i 40 ferits i, un cop convençut de la seva identitat, els deixà en llibertat per continuar viatge, però no pas sense reprovar-los, encara, perquè havien intentat fugir. L'incident fou celebrat a Gènova perquè els catalans "in tantam erant elati superbiam quod cottidie in Sicilia et ubique improperabant homines Ianue"⁵⁸.

5. CONTINUACIÓ DE L'AMISTAT DURANT EL REGNAT D'ALFONS EL FRANC. EL TRACTAT DE 1291

A la darrereria de l'any 1285 havia mort Pere el Gran i l'havia succeït el seu fill gran Alfons el Franc, només en els regnes peninsulars, perquè a Sicília el succeí el fill segon, Jaume. Alfons no comunicà oficialment la nova de la seva accessió al tron al podestà i als capitans de Gènova fins el 22 de febrer de 1286, quan s'hi veié obligat en arribar una protesta genovesa per l'atac de Castelló i Albesa a una barca genovesa prop de Tarragona. El rei s'excusà de no haver notificat abans a Gènova l'inici del seu regnat perquè pel novembre, quan morí el seu pare, portava a terme l'ocupació de Mallorca i d'Eivissa com a càstig per la traïció del seu oncle, el rei de Mallorca, en el moment de la croada francesa contra Catalunya. També havia dificultat la tramesa de la seva carta el fet que el missatger hagués de travessar terres enemigues. El to de la carta és el d'una notificació a una potència amiga. Que ho era encara es desprèn de la resposta del rei a una carta que havia rebut de Filippo della Volta, que sembla que l'havia felicitat i l'havia informat, a més, del que passava a Gènova i de la resposta donada a una ambaixada francesa. Segons aquest corresponsal, el poble genovès continuava sentint un gran afecte pel monarca català⁵⁹.

Els esforços d'Alfons el Franc s'adreçaren primer a conquerir Menorca, que es trobava encara en mans de sarraïns i es temia que no pogués ésser utilitzada pel seu oncle, el rei de Mallorca, com a trampolí per tal de recuperar aquesta darrera illa. Després, el jove monarca es dedicà de

⁵⁸ G. PISTARINO, *Genova e Barcellona: incontro e scontro di due civiltà*, pp. 88-89. Cf. també G. CARO, *Genova e la supremazia sul Mediterraneo*, II, pp. 158-159.

⁵⁹ ACA, C, reg. 63, f. 69 v. (1286, febrer, 22).

ple a les negociacions per tal d'aconseguir la pau amb França i el Papat, sense retirar, però, el suport al seu germà el rei de Sicília, a qui envià tropes i vaixells amb Bernat de Sarrià. Aprofitant el viatge a Itàlia dels ambaixadors que enviava al papa, el mes d'octubre de 1286, el rei Alfons confià credencials destinades a les autoritats genoveses als nobles Gilabert de Cruïlles i Rodrigo Sánchez de Calatayud, a l'ardiaca de Lleida, Ramon de Besalú, i al jutge de la seva cort, Pere Costa, que tenien la missió d'exposar-los els afers del rei⁶⁰.

Dins d'aquest context de negociacions de pau, en les quals exercia de mitjancer el rei d'Anglaterra, el rei Alfons havia deslliurat el príncep de Salern, Carles II d'Anjou, hereu de la corona napolitana, presoner des de feia anys dels catalans, que l'havien salvat d'un destí tràgic si hagués romàs en mans dels sicilians. L'alliberament es féu amb la condició que renunciés al regne de Sicília, cosa que féu, i que procurés la pau entre la Corona catalano-aragonesa i França. Com a garantia que compliria la seva paraula, hagué de deixar en rehenes alguns dels seus fills, Lluís i Robert, i un bon nombre d'altres personalitats de Provença. Però, un cop lliure, no complí les condicions pactades, el papa el deslliurà dels juraments fets al rei Alfons i el coronà rei de Sicília. Davant els preparatius que França i Mallorca feien, a la darrerria de 1289, per a atacar Catalunya per terra i per mar a la primavera següent, el rei Alfons es mobilitzà per tal de trobar suport i demanà la flota al seu germà Jaume⁶¹.

Resultava vital impedir que la flota genovesa es posés al servei dels angevins, cosa que hauria posat en perill la seguretat dels seus regnes. Per tal d'avançar-se a una possible aliança angevino-genovesa, que era obvi que angevins i francesos perseguirien, el rei Alfons s'afanyà a enviar els seus ambaixadors a Gènova proposant signar una pau que ratifiqués els tractats precedents o que es negociés de nou. Aquestes negociacions, que es desenvoluparen en els primers mesos de 1290, i la signatura de la pau pel febrer de 1291, eren desconegudes, fins i tot de Zurita, i per això val la pena que hi dediquem una mica d'atenció.

El 27 de gener de 1290 Alfons el Franc notificà al podestà, capitans i prohoms del comú lligur la tramesa de dos ambaixadors seus, Arnau

⁶⁰ ACA, C, reg. 64, f. 187 r. (1286, octubre, 8).

⁶¹ J. ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, II, lib. IV, caps. XCH, CI, CIV, CVII, CXII, CXV, CXVI i CXVIII.

d'Arenys i Guillem Galvany, doctor en lleis i jutge de la seva cúria. El rei els recordava la bona amistat que havia regnat sempre entre els seus predecessors i Gènova i l'ajut que aquells havien rebut del comú lligur per a expulsar els enemics de la creu. D'altra banda, evocava la intervenció del rei Pere el Gran a Sicília, les mesures preses pel papa Martí IV contra el seu pare, especialment el decret de privació dels seus regnes, i també la victòria obtinguda contra els enemics que atacaren els seus regnes per mar i per terra. Situant-se en els fets més recents, el rei comentava els passos fets per ell, després d'haver succeït el seu pare, per a aconseguir la pau i com, a instàncies del rei d'Anglaterra, havia alliberat el príncep de Salern amb tota una sèrie de condicions que els seus ambaixadors s'haurien d'encarregar d'exposar al comú. Però, a la seva magnanimitat, el príncep hi havia respost maquinant contra els pactes, validats amb el seu jurament, al·legant haver estat deslliurat d'aquest lligam pel papa. Davant d'aquesta situació, el rei Alfons demanava a Gènova de continuar en l'amistat que hi havia hagut sempre entre totes dues bandes.

El memorial confiat als ambaixadors insistia en aquests aspectes i en el profit mutu que havien reportat l'amistat i la cooperació entre totes dues bandes. El rei pregava que els genovesos continuessin essent-li amics i no li vinguessin en contra i prometia tractar-los bé als seus regnes i procurar que el seu germà, el rei de Sicília, fes el mateix. S'oferia a fer indemnitzar els danys que els haguessin causat els seus súbdits i demanava que Gènova fes el mateix amb els seus; proposava, a més, que tot català que anés en nau de genovesos fos assegurat i defensat per ells en cas d'escorcoll i el mateix prometia ell respecte als genovesos; aquesta proposta, nova en el context de les relacions mútues, obeïa al costum que s'havia estès d'escorcollar els vaixells neutrals per part dels vaixells de guerra a fi de buscar-hi persones o béns enemics.

Portat pel seu desig de tenir pau amb els genovesos, el rei admetia una pau temporal, si el comú lligur no volia signar una pau perpètua, i que la negociació es fes a la seva cort, si les autoritats genoveses no volien signar la pau amb els seus ambaixadors. Una sèrie de credencials foren expedides a totes les personalitats amigues o que tenien poder de decisió a Gènova: el capità Corrado Doria i, de la mateixa família, Nicoloso, Nicola, Babilano, Lamba i Oberto; dels Spinola, foren adreçades credencials a Corradino, Federigo, Rinaldo, Oberto, Inguetto i Cantelmo; dels Della Volta, tan lligats als catalans, figuren com a destinataris de credencials: "Contentamiro", Giovanni, Andrea, Filippo i Oberto i, a més, Emmanuele

i Benedetto Zaccaria, Franceschino Squarciafico, Guido i Giorgio de Mari, Musso Cibo, Raffo Misser i Raffaele Musso⁶². Potser per tal de demanar-li consell sobre alguna qüestió relacionada amb l'ambaixada, el rei havia fet venir a la cort Oberto della Volta, descendent dels genovesos que s'havien radicats al País Valencià, després d'haver estat senyors de Flix; mantenia contacte amb els seus parents que continuaven a Gènova i, per tant, les informacions que podia oferir eren útils. A més, sembla que abans o després de l'ambaixada d'Arnau d'Arenys i Guillem Galvany fou enviat també a Gènova en missió oficial, ja que per l'agost de 1290 cobrà 400 sous per les despeses de la seva ambaixada "apud Ianuam"⁶³.

La resposta genovesa a la iniciativa de pau d'Alfons fou positiva; sembla que l'ambaixada genovesa destinada a continuar les negociacions ja devia haver arribat a la cort vers el setembre de 1290, però com que el rei efectuà llavors una incursió militar per terres de Castella, regne amb el qual estava en guerra des de l'any anterior, no pogué ocupar-se de la negociació amb Gènova⁶⁴; de tota manera, a petició de l'ambaixador, ja prengué una mesura favorable als genovesos, la de permetre'ls que poguessin treure de Mallorca els cavalls que hi havien portat des de Barbaria per dur-los a Gènova⁶⁵; els cavalls necessitaven sempre permisos de treta especials com a instruments de guerra que eren. Pel gener de 1291, Francesco di Camilla, l'ambaixador genovès, era a Barcelona per a concloure aquestes negociacions, confirmar la pau i obtenir la restitució dels danys donats a genovesos pels catalans. El rei nomenà dos ciutadans de Barcelona i dos jutges de la seva cort perquè estudiessin les reclamacions dels genovesos. Les converses sobre aquest punt resultaren aspres i conflictives i amenaçaren de trencar les negociacions de pau, fins a tal punt que el rei es queixà a les autoritats genoveses que la "contumàcia" de llur ambaixador impedia arribar a un

⁶² ACA, C, reg. 73, ff. 72 v.-74 r. (1290, gener, 27). Els ambaixadors cobraren el mes d'agost del mateix any 1.000 sous cadascun per a les despeses de l'ambaixada: reg. 82, f. 161 r. (1290, agost, 9).

⁶³ ACA, C, reg. 82, f. 13 r. (1290, febrer, 9), publ. per R. I. BURNS, *The Della Volta*, doc. 18, i f. 161 v. (1290, agost, 9).

⁶⁴ Acabades les negociacions, el rei s'excusà prop de les autoritats genoveses pel retard que la dita guerra havia ocasionat en la tasca de l'ambaixador: ACA, C, reg. 73, f. 93 r.-v. (1291, gener, 30). Sobre aquesta incursió a Castella: J. ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, lib. IV, cap. CXIX, p. 406 de l'edició d'A. CANELLAS.

⁶⁵ ACA, C, reg. 83, f. 82 v. (1290, setembre, 17) i f. 113 r. (1291, gener, 29).

acord⁶⁶. Sembla que, fins i tot, l'ambaixador volia marxar i li fou expedit un salconduit el 15 de gener de 1291⁶⁷. Però finalment, pocs dies després que el rei manifestés la seva contrarietat, les diferències s'havien pogut encarrilar, almenys en part, i el 30 de gener es signà la pau i es solucionaren algunes de les indemnitzacions a genovesos, les dels danys causats pels almiralls o altres vaixells la presa dels quals havia pervingut a la cambra reial, mentre que es deixava a mans dels jutges o "coneixedors" designats a l'efecte la solució dels atacs causats per particulars.

El tractat confirmava les paus precedents: del comte Ramon Berenguer, del rei Alfons el Trobador, de Pere el Catòlic i de Jaume I, llevat de tot allò que feia referència a l'exèrcit de Tortosa, que per la seva antiguitat ja no tenia sentit. Alfons el Franc s'hi comprometia a guardar i tractar bé, en mar i en terra, els genovesos, que podrien acudir segurs als seus regnes, comprar-hi i vendre i treure'n les mercaderies, llevat de coses vedades i gra, i confirmava la franquícia de ribatge, portatge i peatge a tots els seus regnes. Prometia fer justícia als genovesos que se li queixessin contra els seus súbdits dins quaranta dies després de presentada la reclamació i fer satisfer els danys amb els béns del causant, si en tenia; si no en tenia es comprometia a bandejar-lo de les seves terres. Es comprometia a no acollir els corsaris, llevat que fossin en cors de voluntat del mateix rei, i especialment els corsaris estrangers que haguessin ofès o volguessin ofendre els genovesos; en aquest cas, els genovesos podrien prendre els corsaris en qualsevol lloc del districte del rei i el monarca i els seus súbdits no solament no podrien defensar els corsaris sinó que haurien d'ajudar els genovesos a prendre'ls.

Compromisos similars foren assumits per l'ambaixador Francesco di Camilla en nom del comú de Gènova. Difereix una mica el capítol relatiu a les franquícies: els catalans no haurien de pagar ribatge, portatge, peatge ni qualsevol "daticam" que pertanyés al comú de Gènova, mentre que en els llocs del districte haurien de pagar el mateix que la gent d'aquests llocs, segons les convencions que cadascun d'ells tingués amb el comú de Gènova. En quedaven exclosos l'oli, carns, formatges, fustanys i acer, mercaderies

⁶⁶ ACA, C, reg. 73, f. 92 r.-v. (1291, gener, 23).

⁶⁷ ACA, C, reg. 84, f. 12 (1291, gener, 15).

per les quals haurien de donar el mateix que els altres ciutadans o els forasters⁶⁸.

La proposta feta pel rei l'any anterior perquè tot català que anés en nau de genovesos fos assegurat i defensat per ells contra els enemics i el mateix respecte als genovesos que navegessin en vaixells catalans no figurà en els capítols del tractat però fou assumit com un compromís a part⁶⁹.

Les querelles solucionades foren tres. La primera era la de Pagano di Ardengo i d'Ansaldo Doria, als quals havia estat robat un pàmfil carregat de gra i de sègol. La indemnització aconseguida era força imaginativa, perquè consistia en una llicència de treta de 400 esportes de pega, material estratègic que mancava a Gènova i del qual les terres catalanes estaven ben proveïdes. D'aquesta manera el rei evitava desemborsar diners, però la pega podia ésser portada només a Gènova. Cal notar que, finalment, la llicència concedida fou arrodonida fins a les 500 esportes. La segona reclamació era la de Pietro Bo de Chiavari i d'Ugone Pietro Bo, genovès, als quals havien estat preses dues tarides, l'una carregada de vi i l'altra de sal. Foren pagades 4.000 lliures als damnificats i, a més, treta de certa quantitat de pega, que no hi és especificada i de la qual no he trobat traça llevat que fos la quantitat de més concedida a Pagano di Ardengo. La tercera querella era la de Raffo Bufferi, que actuava en nom propi i com a procurador de Pascasio di San Donato i de Salvo Coa, i de Pietro da Gavi, als quals els almiralls havien pres una tarida carregada de vi. Raffo rebé en nom propi 190 lliures i com a procurador de Pascasio i Salvo, juntament amb Pietro da Gavi, en rebé 110 més; a part, també aconseguí treta per una quantitat no indicada de pega, per portar només a Gènova, quantitat que és especificada a les llicències de treta: 475 esportes a Raffo Bufferi, 280 esportes a Salvo Coa i Pascasio di San Donato i 92 esportes a Pietro da Gavi. L'ambaixador i algunes persones de la seva comitiva reberen també algunes llicències més: una, de 350 esportes, anava a nom de Francesco di Camilla i d'Andriolo di Camilla, mentre que altres tres llicències per un total de 700 esportes foren lliurades a Leonello Spinola i a Damiano di Camilla⁷⁰.

⁶⁸ ACA, C, pergamins d'Alfons el Franc, carpeta 127, núm. 402 (1291, gener, 30).

⁶⁹ ACA, C, pergamins d'Alfons el Franc, carpeta 127, núm. 403 (1291, gener, 30).

⁷⁰ ACA, C, pergamins d'Alfons el Franc, carpeta 127, núms. 404, 405 i 406 (1291, gener, 30) i reg. 84, f. 21 r. (1291, gener, 30).

El mateix dia en què fou signada la pau i que foren concedides aquestes indemnitzacions, el rei Alfons ho notificava per carta al podestà i als capitans de Gènova i els anunciava la pròxima tramesa d'ambaixadors per a la confirmació de la pau i per a la resolució de les penyores i altres qüestions pendents entre ambdues bandes; recordava que havia nomenat quatre coneixedors per a resoldre les querelles per danys i preses marítimes i els comunicava que, a prec de l'ambaixador genovès, havia enfranquit els genovesos del pagament de l'ajuda de 4 diners per lliura que les Corts de Montsó havien imposat per a la defensa de la terra. Per causa d'aquesta nova imposició, els havien estat preses fiances i penyores que el rei manà restituir⁷¹.

Com podem veure, la pressió del monarca per a aconseguir la indemnització dels danys soferts pels seus súbdits a mans dels genovesos fou mínima. La necessitat de mantenir aquesta aliança era tan forta que el rei es preocupà primordialment d'aconterar els genovesos en tot allò que era a la seva mà, mentre que la indemnització per als catalans quedava per a la negociació entre els prohoms designats a aquest efecte o altres ambaixadors.

Suposem que la marxa de Francesco di Camilla degué ésser immediata. Ja era fora quan, el 13 de febrer, el rei concedí un salconduit al seu parent Damiano di Camilla i a Leonello Spinola, que, segons el document, havien vingut amb l'ambaixador i s'havien quedat a Barcelona després de la seva marxa; precisament a causa de la marxa immediata de l'ambaixador, el 30 de gener el rei havia disposat que fossin lliurats a Damiano i a Leonello els 1000 sous que havia donat a Francesco per un cavall⁷².

Per a la confirmació de la pau per part de Gènova, el rei volia aprofitar la tramesa d'una ambaixada a Roma, al començament d'abril, formada pel bisbe de Saragossa, el noble Berenguer de Puigverd i el preposít de Solsona, que era el seu canceller, perquè, passant per Gènova, s'ocupessin d'aquesta formalitat⁷³.

⁷¹ ACA, C, reg. 73, f. 93 r.-v. (1291, gener, 30).

⁷² ACA, C, reg. 82, f. 178 r. (1291, gener, 30) i reg. 84, f. 33 v. (1291, febrer 13).

⁷³ ACA, C, reg. 73, ff. 97 v.-98 r. (1291, abril, 9). Foren cursades credencials per a aquests ambaixadors a les autoritats genoveses i, a més, a Ansaldo Doria, Jacopo Squarciafico, Spinolino Spinola, Cristiano Spinola i Gabriele Spinola.

Ignorem si els ambaixadors aconseguiren la ratificació de la pau, perquè el rei Alfons morí, molt jove encara, poc després, pel juny de 1291⁷⁴.

6. ELS INICIS DEL DISTANCIAMENT POLÍTIC

Jaume II, que succeí en el tron catalano-aragonès el germà Alfons, s'esforçà a mantenir bones relacions amb Gènova, malgrat que això esdevenia cada vegada més difícil; Jaume II tornava a reunir a les seves mans la Corona catalano-aragonesa i Sicília i els genovesos devien començar a constatar els inconvenients que els podia suposar tenir els catalans instal·lats tan a prop, en un lloc de gran importància per al proveïment de Gènova i escala necessària de moltes rutes marítimes. És possible també que la guerra implacable entre pisans i genovesos hagués afavorit els catalans, permetent-los d'ampliar mercats a costa dels combatents i convertint-los en competidors molestos.

L'any 1292 Jaume II envià una ambaixada a Gènova, confiada a Oberto della Volta, de la família d'origen genovès establerta als seus regnes, a fi de manifestar la seva intenció de respectar la pau amb Gènova, com ho havien fet els seus predecessors. El motiu principal de l'ambaixada era el de demanar que el comú impedís que vaixells genovesos particulars es possessin al servei dels Anjou contra els catalans a Sicília. Devia preocupar també al monarca que Gènova es girés cap a una aliança amb els Anjou, sobre la qual havien corregut rumors l'any anterior. Li havien arribat notícies que, des que ell havia deixat Sicília, els genovesos no freqüentaven l'illa i potser ho havia interpretat com un mal averany⁷⁵.

Certament, el perill d'un canvi d'orientació política a Gènova hi era perquè els Anjou el necessitaven i estaven disposats a remoure cel i terra per tal d'aconseguir-lo. Si per a Jaume II i per a una Sicília catalana la neutralitat genovesa era molt important i per això l'havien assegurada amb importantíssims privilegis comercials, per als Anjou era fonamental poder disposar de la flota genovesa, si volien reconquerir Sicília.

⁷⁴ S. SOBREQÜÉS, *Alfons el Franc*, a J.E. MARTÍNEZ FERRANDO, S. SOBREQÜÉS, E. BAGUÉ, *Els descendents de Pere el Gran*, Barcelona, 1954, pp. 11-43.

⁷⁵ A. de CAPMANY, *Memorias*, II, doc. 48 i G. CARO, *Genova e la supremazia sul Mediterraneo*, II, pp. 160-162.

Una ambaixada conjunta francesa, napolitana i de l'Església arribà, doncs, a Gènova a la fi del mateix any 1292 per intentar convèncer el Comú perquè abraçés la causa angevina, prometent tota mena de concessions. Les ofertes feren dubtar més d'un, però finalment els gibel·lins, amics de la dinastia barcelonina, aconseguiren mantenir la línia de neutralitat adoptada fins llavors i rebutjar el canvi de política, els costos del qual podien ésser més grossos que els beneficis promesos⁷⁶.

Aquest refús obligà a replantejar la solució del contenciós sicilià no pas a través d'una acció militar, per a la qual no hi havia prou suport marítim, sinó pressionant per via diplomàtica la Corona catalano-aragonesa perquè abandonés l'illa; començaren, doncs, els contactes a través de Castella i de França per tal de convèncer Jaume II de renunciar a Sicília, cosa que finalment féu mitjançant el tractat d'Anagni de 1295⁷⁷.

El canvi de bàndol de Jaume II, que s'aliava amb els güelfs mentre Gènova era encara gibel·lina, comportà un refredament de les relacions polítiques entre genovesos i catalans. Els genovesos ajudaren de manera més oberta des de llavors el germà de Jaume II, Frederic, a mantenir-se a Sicília ja que, com és ben sabut, fou nomenat rei pels sicilians després de l'abandonament del seu germà.

Els incidents de cors i de pirateria, ja força freqüents des de la dècada anterior, començaren a esdevenir cada cop més insistents, especialment entre els anys 1298 i 1306.

Les causes d'aquest increment del cors i de la pirateria són bàsicament tres:

1. L'existència de conflictes bèl·lics, aliens sovint a la relació bilateral entre Gènova i la Corona catalano-aragonesa, que comportaren la presència al mar de flotes oficials i de corsaris, que inevitablement provocaren incidents. Ja hem vist que la guerra entre Pisa i Gènova fou causa de nombrosos incidents a les darreres dècades del segle XIII. Ara també trobem aquest factor de risc.

2. Les friccions directes entre catalans i genovesos a Sicília, a causa de l'enfrontament de Jaume II amb el seu germà Frederic. Friccions directes també a Orient, a causa de l'actuació de la Companyia Catalana.

⁷⁶ Cf. sobre aquesta qüestió G. CARO, *Genova e la supremazia sul Mediterraneo*, II, pp. 162-169.

⁷⁷ Cf. sobre aquest tema V. SALAVERT Y ROCA, *Cerdeña y la expansión mediterránea de la Corona de Aragón, 1297-1314*, Madrid, CSIC, 1956, I, pp. 91-113.

3. Les lluites entre güelfs i gibel·lins a Gènova, que determinaren l'exili primer d'alguns güelfs destacats i després dels gibel·lins, provocaren la proliferació dels corsaris, ja que molts dels exiliats es dedicaren al cors⁷⁸.

Hem comentat que una de les causes de l'increment del cors i de la pirateria fou l'existència de conflictes bèl·lics. Durant aquests anys, a part de l'hostilitat entre genovesos i pisans, que continuà fins al 1299⁷⁹, també l'enfrontament latent entre Gènova i Venècia anà pujant de to, des de 1293, fins a acabar a la guerra de Curzola, que es combaté entre 1298 i 1299⁸⁰. Això comportà que les flotes genoveses recorreguessin el mar i que nombrosos particulars, difícils de controlar, entressin en cors. La pràctica d'aturar els vaixells neutrals per a comprovar si portaven mercaderies enemigues fou causa de malentesos i d'abusos, especialment per part dels armadors privats, els quals simplement piratejaven.

També les flotes i els corsaris catalans solcaren el mar durant aquests anys: Jaume II entrà en guerra amb Castella el 1296, conflicte que no es tancà fins al 1304⁸¹, i intervingué dues vegades contra el seu germà Frederic de Sicília el 1298 i el 1299, al costat dels Anjou de Nàpols⁸².

Aquesta darrera guerra provocà friccions directes entre catalans i genovesos perquè Gènova, encara en fase política gibel·lina, ajudà Frederic

⁷⁸ G. PETTI BALBI, *Genova e Corsica nel Trecento*, Roma, Istituto Italiano per il Medioevo, 1976, p. 15.

⁷⁹ La pau de 1288 no havia pogut evitar la continuació de l'estat de guerra, encara que no fos guerra declarada. Cf. G. CARO, *Genova e la supremazia sul Mediterraneo*, II, pp. 185-191 i pp. 247-251 per a l'armistici per 25 anys de 1299.

⁸⁰ T. O. de NEGRI, *Storia di Genova*, pp. 426-428. Cf. també, amb més detall, G. CARO, *Genova e la supremazia sul Mediterraneo*, II, pp. 170-184, 191-199, 215-229 i 234-241.

⁸¹ J. del ESTAL, *Conquista y anexión de las tierras de Alicante, Elche, Orihuela y Guardamar al reino de Valencia por Jaime II de Aragón (1296-1308)*, Alacant, Publicaciones de la Obra Social y Cultural de la Caja de Ahorros Provincial de Alicante, 1982; *Corpus documental del reino de Murcia bajo la soberanía de Aragón (1296-1304/5)*, Colección de documentos Medievales Alicantinos I/1, Alacant, Instituto de Estudios "Juan Gil Albert", 1985; M. T. FERRER I MALLOL, *Notes sobre la conquesta del regne de Múrcia per Jaume II (1296-1304)*, "Homenatge a la memòria del Prof. Emilio Sáez. Aplec d'estudis dels seus deixebles i col·laboradors, Barcelona, Universitat de Barcelona, Centre d'Estudis Medievals de Catalunya, Institució Milà i Fontanals. CSIC, 1989, pp. 27-44; *Organització i defensa d'un territori fronterer. La governació d'Oriola en el segle XIV*, Barcelona, Institució Milà i Fontanals. CSIC, 1990, pp. 15-48; *La conquesta de les comarques meridionals valencianes per Jaume II*, "Quaderns de Migjorn", 3, en curs de publicació.

⁸² A. ARRIBAS PALAU, *La conquista de Cerdeña por Jaime II de Aragón*, Barcelona, Instituto Español de Estudios Mediterráneos, 1952, pp. 45-46.

de Sicília; concretament, l'almirall genovès, Corrado Doria, es posà al capdevant de la flota siciliana l'any 1298, un dels moments en què es produí una intervenció directa de Jaume II contra el seu germà⁸³. Malgrat que la pau entre Gènova i la Corona catalano-aragonesa continuà vigent, catalans i genovesos es trobaren en camps enfrontats durant les dues breus intervencions bèl·liques de Jaume II; aquest fet tingué repercussions greus en les relacions entre catalans i genovesos.

La guerra de Sicília afectà, d'altra banda, les possibilitats de proveïment de gra dels genovesos en un moment especialment delicat a causa de la guerra que el Comú mantenia amb Venècia. Abulafia mostra que els genovesos no havien interromput mai l'adquisició de blat sicilià en cap de les diverses etapes de la guerra del Vespro⁸⁴, però sabem que el panorama canvià l'any 1299, ja que Jaume II denegà a l'almirall Lamba Doria la possibilitat de treure gra de Sicília, al·legant que el papa li havia manat que no permetés la treta de gra de l'illa a fi que Frederic no en pogués percebre res⁸⁵.

Després de la pau de Caltabellotta (1302), que clogué momentàniament la guerra sículo-angevina, la presència de la Companyia Catalana a l'Imperi bizantí també provocà incidents amb els genovesos⁸⁶. Boscolo diu que era la primera vegada que catalans i genovesos es trobaven en camps enfrontats⁸⁷; s'hi havien trobat ja, parcialment, a les aigües sicilianes, però és veritat que els incidents aprofundiren les diferències i aconseguiren que catalans i genovesos es perdessin el respecte; certament, com assenyala aquell autor, es tractava d'incidentes entre mercaders i una companyia mercenària deslligada oficialment de la Corona catalano-aragonesa, però l'empresonament a traïció del noble Berenguer d'Entença a Romania quan, proveït de salconduit i confiant en l'amistat entre la Corona catalano-

⁸³ T. O. DE NEGRI, *Storia di Genova*, p. 427. Cf. també G. CARO, *Genova e la supremazia sul Mediterraneo*, II, pp. 230-232.

⁸⁴ D. ABULAFIA, *Sul commercio del grano siciliano nel tardo duecento*, a *La società mediterranea all'epoca del Vespro*, XI Congresso della Corona d'Aragona, 1983-1984, II, pp. 10-11.

⁸⁵ ACA, C, reg. 113, ff. 102 v.-103 r. (1299, octubre, 3. Siracusa).

⁸⁶ L. NICOLAU D'OLWER, *L'expansió de Catalunya en la Mediterrània oriental*, Barcelona, 1926, pp. 49-88.

⁸⁷ A. BOSCOLO, *Genova, Aragona e Sardegna nel Basso Medioevo*, a *La Sardegna nel mondo mediterraneo*. Atti del primo convegno internazionale di studi geografico-storici (Sassari, 1978), 2. Gli aspetti storici, p. 19.

aragonesa i Gènova, havia pujat a la nau capitana de la flota comandada per Odoardo Doria l'any 1305, fou sentit per Jaume II com un atac a un dels seus súbdits i no pas com una cosa aliena. Reclamà a Gènova per aquesta causa però, malgrat les excuses i l'afirmació que Berenguer d'Entença havia anat a Gènova no com a pres sinó voluntàriament per reclamar la devolució dels seus efectes robats, valorats en 116.000 ll. de Barcelona, Gènova disculpà l'acció del seu capità per la convicció que aquest tenia que Berenguer d'Entença volia envair l'Imperi grec, amic del comú lígur. Jaume II no obtingué més que promeses que el cas seria examinat per l'"Officium Raubarie", el qual s'encarregaria de recuperar el que li havia estat robat; una ambaixada genovesa a Jaume II intentà suavitzar l'incident comproment-se a fer deslliurar els catalans presos a les galeres de Berenguer d'Entença i de fer-los portar a Sicília a despesa del comú. Però la veritat és que Berenguer d'Entença morí sense haver pogut recuperar els seus béns i que finalment el seu germà Guillem obtingué una marca contra genovesos l'any 1308⁸⁸.

Malgrat que pot semblar una suma d'anècdotes, val la pena que examinem els incidents que hem pogut documentar perquè són molt reveladors del canvi en les relacions entre catalans i genovesos que s'opera durant aquests anys i que la conquesta de Sardenya per part de la Corona catalano-aragonesa el 1323-1324 acabarà de trasbalsar. Els incidents de cors, a més, sempre aporten informació interessant per a completar el nostre coneixement sobre el comerç internacional.

7. ELS INCIDENTS DURANT EL PERÍODE DE 1298-1306

Durant aquest període es produïren un gran nombre d'atacs genovesos contra catalans; ho podem comprovar al quadre adjunt. Malgrat que, al quadre, hi hem recollit només els fets de pirateria o cors des del 1298, que hem documentat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, els "Annales Januenses" informen de dos incidents de l'any 1292 que acabaren tots dos amb victòria genovesa i amb la conducció de les naus capturades a Gènova,

⁸⁸ ACA, C, reg. 334, ff. 126-127; reg. 236, ff. 73 v., 74 r., 211 r.; reg. 138, ff. 162 v.-163 v., reg. 141, ff. 211 v.-212 v.; cr. Jaume II, núms. 12.490, 2.402, 12.824, 2.396, 3.453 publ. per A. RUBIÓ I LLUCH, *Diplomatari de l'Orient Català (1301-1409)*. Col·lecció de documents per a la història de l'expedició catalana a Orient i dels ducats d'Atenes i Neopàtria, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1947, docs. XVI-XXII, XXIV, XXVI, XXVIII, XXXVI, XXXVII.

victòries celebrades amb joia pels genovesos, segons els "Annales", pel càstig infligit a la ufana dels catalans. Un d'aquests incidents, però, havia afectat una nau carregada de gra que l'almirall Roger de Llúria enviava a Pisa. La nau fou aturada prop de Piombino per set galeres mercantils genoveses que volgueren inspeccionar el carregament per tal que no contravingués el tractat de pau entre Pisa i Gènova. Com que la nau catalana, que anava reforçada amb ballesters catalans, s'hi negà, fou presa a l'assalt, operació en la qual moriren 23 catalans i molts més resultaren ferits. La identitat del propietari de la nau preocupà les autoritats genoveses, que preferiren retornar la nau i el seu càrrec i demanar excuses que no pas haver d'afrontar la ira de Roger de Llúria, que podia costar molt més cara⁸⁹.

Dels incidents que hem recollit al quadre, alguns foren causats per flotes oficials, com el sofert per Benvingut Bayó als mars de Sardenya, prop del cap d'Ogliastra, a la costa oriental de l'illa; l'incident s'esdevingué, segurament, l'any 1299, el mateix any en què el rei presentà la reclamació a les autoritats genoveses; el procediment pogué ésser més ràpid perquè el monarca es trobava llavors a Nàpols i el reclamant no hagué de desviar-se gaire de la seva ruta per a denunciar els fets. L'atacant fou Gabriele Tartaro, capità de sis galeres armades pel comú de Gènova que, segons la reclamació presentada pel rei Jaume II a les autoritats genoveses, utilitzà la violència per a apoderar-se de dues bales de draps que portava el vaixell. Com que els preus dels draps són indicats en moneda pisana, hem de suposar que havien estat adquirits a Pisa i que, segurament, el pretext de la captura era una suposada pertinença a pisans; una captura tan selectiva i limitada fa pensar en una actuació només contra béns d'enemics. Segons la reclamació de Jaume II, però, aquesta suposició era errònia i les bales pertanyien al mateix Benvingut Bayó⁹⁰. És molt difícil saber la veritat, però és evident que, com dèiem abans, els escorcolls a naus neutrals per a confiscar mercaderies d'enemics originaven greuges amb nacions amigues, que anaven creant un clima d'enfrontament.

L'any 1306 una petita flota de tres galeres, també aparentment oficial, capitanejada per Gerardo Galiotto, atacà la nau de Jaume Vic, de València, Berenguer Alòs, de Girona, i Domingo Astruc, de Tortosa, a les

⁸⁹ G. CARO, *Genova e la supremazia sul Mediterraneo*, II, p. 162.

⁹⁰ ACA, C, reg. 113, ff. 156 v.-157 r. (1299, maig, 1).

mars de Castellammare. Els prengué violentament el carregament i les eixàrcies, valorades en 70 unces d'or i, a més, hagueren de redimir la nau per 25 unces d'or, un costum força estès que els damnificats havien d'assumir per tal de no resultar, encara, més perjudicats⁹¹.

També podem incloure dins dels incidents originats per persones que gaudien d'alguna autoritat el que s'esdevingué, l'any 1299, al port de l'Alguer, a Sardenya, que llavors pertanyia al noble genovès Brancalone Doria, que confiscà el càrrec que portava el lleny armat del català Bernat Salvaterra, consistent en 46 esclaus sarraïns, capturats a la costa de Barbaria, i altres coses, valorat tot en 5.000 sous genovins⁹².

Els particulars dedicats al cors o a la pirateria causaren molts altres incidents, que enterboliren les relacions entre catalans i genovesos. Alguns, com Franceschino Grimaldi, eren genovesos güelfs exiliats a Mònaco que des d'aquest refugi es dedicaren a piratejar contra compatriotes i amics; ja l'hem vist actuant contra catalans l'any 1279, des del seu primer refugi de Niça⁹³. L'any 1298 Franceschino Grimaldi féu sortir del port de Palomera, a Mallorca, una galera del genovès Pasquale da Recco, carregada de mercaderies de catalans, que s'havia de dirigir a Aigüesmortes; Grimaldi deixà la seva galera i s'endugué la de Pasquale da Recco, amb les mercaderies, cap a Granada o Sevilla, segons algunes veus, cap a Provença o Mònaco, segons d'altres; el rei Jaume II informà del cas el rei Carles de Provença i Nàpols, el comú de Mònaco, el jutge d'Arborea, el rei de Granada, el consell de Sevilla i fins i tot el rei Dionís de Portugal perquè, si el pirata s'hi presentava, el detinguessin i tornessin les mercaderies robades. La cort catalana sospitava, a més, que el pirata havia actuat amb la complicitat d'una part de la tripulació de la galera de Pasquale da Recco⁹⁴.

Fou molt pitjor, per la violència emprada, l'atac portat a terme entre 1300 i 1301, als mars de l'illa de Ponça, per dues galeres i una barca armada genoveses contra la nau del barceloní Ramon Portell, carregada de

⁹¹ ACA, C, reg. 139, f. 174 v. (1306, març, 6) i reg. 142, f. 217 r.-v. (1308, setembre, 22).

⁹² ACA, C, reg. 113, ff. 158 r.-159 r. (1299, maig, 2) i reg. 130, f. 186 v. (1303, novembre, 17).

⁹³ Cf. abans, nota 28.

⁹⁴ ACA, C, reg. 107, f. 260 r. i 262 v. i reg. 110, f. 58 v. (1298, febrer, 29, març, 15 i abril, 3). Els Grimaldi s'havien instal·lat a Mònaco el 1297: G. CARO, *Genova e la supremazia sul Mediterraneo*, II, pp. 225-227 i 240-241.

sal. Els còmits de les dues galeres genoveses eren Petruccio Saladino i Antonio Musso, però els patrons i armadors eren Enrico i Rosso de Finar, que exercien la pirateria. Malgrat que els damnificats digueren que eren catalans i amics de Gènova i que això constava per la bandera reial que portava la nau ostensiblement, els pirates assaltaren igualment la nau amb tanta violència que resultaren morts set catalans, mentre que Ramon resultà ferit. Tots els que quedaren vius, ferits o no, foren deixats a terra, despulats i espoliats, i la nau fou enfonsada. Els supervivents arribaren a Gaeta i allà, davant del batlle, el jutge, un notari i el cònsol de catalans, denunciaren el robatori, que estimaren en 1.125 lliures genoveses. L'any 1303 Ramon Portell havia demanat al rei que fes justícia i el monarca reclamà a les autoritats genoveses que esmenessin aquell crim; altrament, hauria de prendre les mesures pertinents⁹⁵.

L'any 1301, Rosso de Finar o de Finale, un personatge esmentat per la crònica de Muntaner com el que capitanejà una munió de genovesos que atacà els catalans a Constantinoble el dia de les noces de Roger de Flor, l'any 1302, i que morí a mans dels catalans⁹⁶, s'havia apostat al Cap de Creus i hi havia pres quatre vaixells catalans, entre barques i llenys, que portaven rics carregaments de teles, merceria i altres mercaderies comprades a les fires de Perpinyà, com també moneda, vestits i altres béns i immediatament després robà una barca que anava de Mallorca a Barcelona. Els béns robats ascendien a 2.350 ll. de Barcelona⁹⁷. Potser la petita flota de la qual era armador en l'atac contra Ramon Portell s'havia pogut armar gràcies als recursos aconseguits amb aquestes preses.

A l'Orient, les tres galeres armades de Guieto, Baldo i Guami Spinola prengueren la nau de Berenguer i Ramon d'Orriols quan es trobava al port de "Lescandia" i se l'emportaren al port de "Malvesia", actualment Monembasia, al Peloponès, on descarregaren la nau, que tornaren a Ramon d'Orriols, mentre que es quedaven les mercaderies, valorades en 932 unces d'or i 15 tarins. Una part de les mercaderies eren dels reclamants mentre que

⁹⁵ ACA, C, reg. 129, f. 144 r. (1303, octubre, 13).

⁹⁶ MUNTANER, *Crònica*, p. 848. Muntaner, coneixedor potser, del seu historial de pirata, el qualifica de "malvat hom".

⁹⁷ ACA, C, reg. 119, ff. 33 r.-34 r. (1301, octubre, 1), reg. 120, f. 199 r.-v. (1302, gener, 2), reg. 203, ff. 16 r.-17 r. (1305, (1305, maig, 18).

la resta els estava obligada pels diners que havien deixat als mercaders en préstec i pel nòlit⁹⁸.

També a l'Orient, al port dit Casopol, una galera i un lleny armats d'Antonio, Oregio i Guglielmo de Finar s'apoderaren de la nau de Ferrer Riera, Jaume Febrer, ciutadans de Barcelona, i de Pere Berart, ciutadà de Mallorca, carregada amb mercaderies de mallorquins i de venecians. La portaren a Messina, on la descarregaren i vengueren les mercaderies. Els corsaris es negaren a pagar al patró de la nau les 200 unces d'or que li eren degudes pel nòlit de les dites mercaderies, deute pel qual li estaven obligades. El patró resultà perjudicat, a més, per les despeses que hagué de fer per a recuperar la nau i per la pèrdua de navegació, ja que la nau estigué aturada un quant temps. Estimà el dany rebut en 870 unces d'or, que demanà a través del cònsol de catalans a Messina, però els pirates es negaren a pagar res als damnificats⁹⁹.

El mateix any 1302, que resultà fatídic per als navegants i mercaders catalans a Orient, hi hagué encara un altre robatori contra catalans prop de Xipre. Peregrino de Paci, Francesco Salvago i Manuele Arcar, que piratejaven amb tres galeres armades, prengueren la nau dels barcelonins Pere Olivera, Ramon Guerau i Jaume Desmuyals i l'obligaren a desviar-se al port de Limassol. Allà, per a redimir la nau i les mercaderies que portava hagueren de pagar 24.000 torneses d'argent i, a més, per causa de les despeses que hagueren de fer, resultaren perjudicats en 11.222 torneses i mitja més¹⁰⁰.

A les mars més pròximes també es produïren, l'any 1302, casos de pirateria: Antonio Doria, patró d'un lleny armat, assaltà la barca de Guerau Bou, de Torroella de Montgrí, i en prengué 840 torneses d'argent i altres mercaderies, draps i armes que valien més de 100 sous¹⁰¹. Només un any després, Berenguer Pau, patró de barca de Tortosa, fou atacat prop de Tunis per Rainiero Grimaldi, que exercia la pirateria amb una galera armada. Li prengué totes les mercaderies que portava i a més totes les eixàrcies i els

⁹⁸ ACA, C, reg. 124, f. 225 r.-v. (1302, juny, 29).

⁹⁹ ACA, C, reg. 125, f. 45 r.-v. (1302, agost, 29). Publ. per A. RUBIÓ, *Diplomatari*, doc. VIII.

¹⁰⁰ ACA, C, reg. 125, ff. 46 v.-47 r. (1302, agost, 27) i reg. 133, f. 47 r. (1304, juliol, 8).

¹⁰¹ ACA, C, reg. 125, f. 79 r. (1302, setembre, 16).

aparells de la barca, que valien cent lliures o més¹⁰². L'any 1305 l'audàcia de Jacometo Spinola i de Franceschino Grimaldi, que residien a Niça, els portà a atacar un lleny del valencià Ramon Català a les mars catalanes, prop del cap de Pals, al lloc dit Cala de Mosques. S'apoderaren de diners, mercaderies i d'una esclava sarraïna negra, valorat tot en 600 lliures. Com que els pirates anaren a vendre les mercaderies robades a Aigüesmortes, el rei adreçà la seva protesta, aquesta vegada, al senescal de Provença, dependent del rei de Nàpols, i al senescal de Bellcaire, dependent del rei de França¹⁰³.

Aquests atacs contra els seus súbdits, sense que els genovesos haguessin trobat "fadiga" per la seva banda o la dels seus oficials, és a dir, manca de justícia, obligà el rei Jaume II a prendre mesures contra els genovesos per tal d'indemnitzar els damnificats. L'any 1299 el rei ordenà als seus oficials que confisquessin béns dels genovesos per tal de satisfer Eimeric Dusay en 1.050 florins; Jaume de Xèrica, procurador dels regnes de València i Múrcia, es limità a demanar-los fiança, però el rei no ho considerà suficient i li reiterà que emparés els béns de genovesos que trobés a la seva jurisdicció¹⁰⁴. Però aquestes mesures no pas sempre podien mantenir-se perquè, els genovesos que negociaven a terres catalanes solien estar emparats per un guiatge reial que el monarca havia de respectar. Així doncs, un dels mercaders genovesos afectats per l'empara, Nicoloso Castello, que negociava a València i pel qual havia presentat fiança el mercader valencià Francesc Marrades, aconseguí finalment que el rei revoqués l'ordre d'empara¹⁰⁵. D'altra banda, algunes ciutats i viles tenien privilegi que no poguessin ésser executades represàlies al seu port, com Alacant¹⁰⁶, cosa que encara complicava més els intents d'indemnitzar les persones que havien sofert robatoris.

Els robatoris de Rosso de Finar provocaren una reacció similar. El 13 d'octubre de 1301 Jaume II manà que totes les coses i béns dels genovesos que es trobessin als seus regnes fossin emparades pels oficials

¹⁰² ACA, C, reg. 133, ff. 97 v.-98 r. (1304, setembre, 22).

¹⁰³ ACA, C, reg. 136, f. 125 r. (1305, juliol, 15).

¹⁰⁴ ACA, C, reg. 114, f. 59 r. (1299, novembre, 13).

¹⁰⁵ ACA, C, reg. 114, ff. 74 r. i 151 r. (1299, novembre, 20 i desembre, 29).

¹⁰⁶ ACA, C, reg. 128, f. 204 v. (1303, juliol, 12).

reials fins a nova ordre¹⁰⁷. Però, com en l'ocasió anterior, hagué d'excepcuar després d'aquesta ordre els béns dels genovesos que tinguessin guiatge. Els béns emparats a genovesos haurien d'ésser lliurats al batlle de Barcelona o al de Tortosa o al del regne de Mallorca, a elecció dels damnificats, per tal de poder després procedir a la indemnització¹⁰⁸. La pressió dels damnificats aconseguí que el rei anul·lés els guiatges concedits als genovesos, els quals tenien un termini de dos mesos per a sortir del país; acabat aquest termini, llurs béns podrien ésser confiscats¹⁰⁹. Als peticionaris d'indemnització s'hi afegí, el mateix any 1302, Jaume Farfall, que havia vist denegada la seva petició de justícia a Gènova, a la qual reclamava 300 unces d'or¹¹⁰. La concessió d'aquestes marques s'anà prorrogant perquè els damnificats no aconseguien la indemnització a què tenien dret a causa de les limitacions que hem comentat. L'any 1306 es produí una discussió perquè el veguer de Barcelona, a petició de Ramon Portell, havia executat la marca concedida a aquest sobre les mercaderies de Simone di Palma, portades pel seu germà Raffo di Palma; Simone di Palma posseïa guiatge especial perquè no li fossin ocupades les mercaderies i els béns que portés a terres catalanes, si no era per deute propi, i per tant protestà contra l'empara; la part contrària al·legava que el privilegi era de Simone i que no cobria Raffo¹¹¹.

No sorprèn, doncs, que Berenguer Romeu, un dels damnificats pels Spinola a Orient, l'any 1302, decidís prendre's la justícia pel seu compte i capturés un lleny genovès l'any 1305. Fou comminat, però, pel monarca a lliurar-lo a les autoritats, que el tindrien sota empara fins a decidir què calia fer, ja que el rei no volia que les represàlies sortissin del marc judicial, per tal de mantenir les garanties de defensa per a tothom¹¹².

Pel que fa als danys causats pels catalans als genovesos, en aquests primers anys del segle, les nostres notícies són molt escasses, cosa que fa suposar que els danys foren menors; quan es produí algun cas notable, se'n troba el rastre a la cancelleria reial. Ens consta, per exemple, que l'any 1304 un detentor d'un dret de marca o lou contra catalans a Gènova féu executar-

¹⁰⁷ ACA, C, reg. 119, ff. 80 v.-82 r. (1301, octubre, 13).

¹⁰⁸ ACA, C, reg. 120, f. 199 r. (1302, gener, 2).

¹⁰⁹ ACA, C, reg. 126, f. 175 bis r. (1302, desembre, 11).

¹¹⁰ ACA, C, reg. 120, ff. 245 v.-246 r., reg. 123, f. 85 r.-v. (1302, gener, 30 i març 9) i reg. 138, f. 220 r.-v. (1306, maig, 7).

¹¹¹ ACA, C, reg. 139, f. 202 r. (1306, abril, 3).

¹¹² ACA, C, reg. 136, f. 175 v. (1305, agost, 17).

lo contra Francesc Marrades, el seu fill Francesc i un jove fill de Ramon Gusargues, que havien anat a Gènova portant mercaderies i vitualles; no solament els foren emparades les mercaderies sinó que, a més, foren presos personalment. Jaume II es queixà de l'oportunitat de l'aplicació del lou en aquest cas perquè el rei creia que a Gènova, com a Barcelona, era vigent una disposició que posava a cobert d'execució de marques aquells qui portaven vitualles a la ciutat, i aquest era, precisament, el cas de Francesc Marrades; per això demanà a les autoritats genoveses que el deslliuressin a ell i els seus¹¹³. Per ironies del destí, resultà perjudicat un home que, l'any 1299, havia sortit fiador d'un genovès, Nicoloso Castello, que havia passat per un tràngol similar a València, encara que més lleu, perquè no havia estat detingut i se li havia admès la fiança de Francesc Marrades en comptes de la penyora de les seves mercaderies, tal com hem comentat més amunt. Llavors Marrades havia hagut de suportar algunes molèsties per causa de la fiança, però el que havia fet no fou mèrit suficient per a estalviar-li aquestes penalitats a Gènova.

* * *

¹¹³ ACA, C, reg. 133, ff. 95 v. i 97 v.-98 r. (1304, setembre, 22).

ACTES DE PIRATERIA DE GENOVESOS CONTRA CATALANS

<i>Any</i>	<i>Agressor</i>	<i>Damnificat</i>	<i>Mercaderies</i>	<i>Lloc</i>
1298	Francesco Grimaldi	mercaders a bord de la galera de Pasquale da Recco, genovès	grana, cera	Palomera (Mallorca)
1299	Gabriele Tartaro, capità 6 galeres	Benvingut Bayó, patró de nau	2 bales de draps	Sardenya
1299	Brancaleone Doria	Bernat de Salvaterra, català, patró lleny armat	46 captius sarraïns i altres coses. Valor: 5.000 s. gen.	Sardenya. L'Alguer
1300	Enrico i Rosso de Finar	Nau de Ramon Portell, c. B.	càrrec de sal, etc. nau enfonsada, 7 catalans morts.	Illa de Ponça
1301	Rosso de Finar	-Lleny de Bernat Dalmau de Mallorca. -Barca de Berenguer Faylet, de Tortosa. -Barca d'Artal Jornet, de Llançà. -Barca de Bernat Llevador, de Castelló, amb mercaderies de Berenguer Llobet, Bernat Oliver i altres. -Barca de Mallorca amb béns de Guillem Palau, c. B.	teixits i béns valorats en 2.200 ll. Béns valorats en 150 ll.	Cap de Creus " " " " " " Illa de Sancti Petri
1302	Antonio de Finar. Orerigo de Finar. G. de Finar	Ferrer de Piera, c. B. Jaume Febrer, c. B. P. Berart, c. M.	Danys valorats en 870 unces d'or	Casopol (Romania)
1302	Un genovès	Jaume Farfall, c. de València. Concessió de marca.	Danys valorats en 300 unces d'or	

1302	Guieto Spinola, Baldo Spinola, Guami Spinola, amb 3 galeres armades.	Nau de Berenguer Romeu i Ramon d'Orriols i socis	Mercaderies valorades en 932 unces d'or 15 tarins.	"Lescandia"
1302	Peregrino de Paci, Francesco Salva-go, Manuele Arcar, amb 3 galeres armades	Nau de Pere Olivera, Ramon Guerau i Jaume Desmuyals, c. B.	Mercaderies valorades en 11.222 torneses d'argent. Rescates amb la nau	prop de Xipre
1302	Antonio Doria, amb un lleny armat.	Barca de Guerau Bou, de Torroella de Montgrí	840 torneses d'argent, draps i armes valorats en 100 s.	prop de Narbona
1303	Rainiero Grimaldi, amb una galera armada.	Barca de Berenguer Pau, de Tortosa.	mercaderies, eixàrcies, etc., valorat en 100 ll.	cap de "Re-zalgibe", vers Tunis.
1305	Odoardo Doria, capità 16 galeres.	Berenguer d'Entença	danyats valorats en 116.000 ll. B.	Romania
1305	Jacometo Spinola, Franceschino Grimaldi, amb una galera armada.	Lleny de Ramon Català de València i altres mercaders.	diners, mercaderies i una esclava negra.	Cap de Pals
1306	Gerardo Galioto, capità de 3 galeres armades.	Nau de Jaume Vic, de València, Berenguer d'Alòs, de Girona i Domingo Astruc, de Tortosa	béns i eixàrcies. Valor: 95 unces d'or	Castellammare.

CONCLUSIONS

Durant els segles XII i XIII l'amistat catalano-genovesa, forjada en la cooperació en la lluita contra l'Islam, havia suposat per al genovesos unes franquícies molt especials a Catalunya i a les terres conquerides en el transcurs de l'expansió del s. XIII, franquícies que havien de tenir una correspondència similar per als catalans a Gènova. L'amistat es mantingué malgrat els incidents marítics, solucionats amb el recurs a impostos

especials sobre els comerciants ligurs a terres de la Corona catalano-aragonesa i, viceversa, sobre els catalans a Gènova, i malgrat l'expansió marítima catalana, primer a les Illes Balears i després a Sicília, illes molt freqüentades pels genovesos, que depenien per al seu abastament, en bona part, del gra sicilià i que tenien a les illes, i especialment a Sicília, un bon mercat per al seus productes.

La guerra de Gènova contra Pisa determinà un augment de la conflictivitat entre catalans i genovesos, a causa de la freqüentació catalana dels ports sota jurisdicció pisana i del transport de mercaderies per a Pisa, en moments en què Gènova intentava bloquejar aquella ciutat. Els genovesos interpretaren com a comportament hostil el rol assumit per la marina mercant catalana, de la mateixa manera que, més tard, els catalans també consideraren comportament hostil la freqüentació dels ports del jutjat d'Arborea per part dels genovesos, quan s'inicià l'enfrontament entre els catalans i els sards d'Arborea a mitjan segle XIV.

Els incidents desvetllaren desitjos de revenja entre els navegants catalans, que començaren a respondre amb atacs als genovesos, cosa que anà deteriorant les relacions entre tots dos pobles. Malgrat tot, Alfons el Franc encara aconseguí mantenir l'amistat catalano-genovesa, refrendada pel tractat de 1291.

El distanciament polític començà a notar-se durant el regnat de Jaume II, especialment després del seu canvi d'aliances, imposat pel tractat d'Anagni, l'any 1295, quan abandonà el bàndol gibel·lí i s'alià amb els güelfs, en un moment en què Gènova era encara gibel·lina. D'altra banda, els genovesos havien començat a percebre l'inconvenient que podia suposar tenir els catalans instal·lats tan a prop, a Sicília, on podien disputar-los la seva posició privilegiada. Poc després, la presència de la Companyia catalana a Orient incrementà la sensació d'ofec dels genovesos, que començaven a trobar-los a tot arreu on tenien interessos vitals. La ruptura, però, no es produí obertament fins a la fi del regnat de Jaume II, a conseqüència de la guerra per la conquesta de Sardenya.

RÉSUMÉ

L'amitié catalano-génoise s'est forgée dans la lutte conjointe contre l'Islam au XIIe siècle et s'est maintenue durant le XIIIe siècle, malgré l'expansion maritime catalane, qui pouvait représenter une concurrence pour Gênes. L'amitié et la collaboration se sont traduites par l'octroi de franchises commerciales pour les Génois en Catalogne, étendues aux territoires conquis postérieurement, et qu'eurent leur pendant à Gênes et dans sa zone d'influence, pour les Catalans. La guerre de Gênes contre Pise entraîna une recrudescence des incidents maritimes entre Catalans et Génois, à partir des années 1280, en raison de la fréquentation des ports sous juridiction pisane et du transport de marchandises pour Pise, par les Catalans, au moment où Gênes tentait de neutraliser cette ville. Durant le règne de Jacques II, commença une distance politique qui dégénéra en guerre. Ces éléments sont analysés à la lumière de documents inédits.

SUMMARY

The Catalano-Genoese friendship was forged as a result of their joint struggle against Islam in the XIIth century and was maintained during the XIIIth century, in spite of the Catalan maritime expansion that might have become a rivalry for Genoa. The friendship and cooperation was made evident in the granting of commercial franchises to the Genoese who were trading in Catalonia and in the lands they subsequently conquered. Catalans, for their part, had the same commercial franchises in Genoa and in the districts under their control. The war of Genoa against Pisa led as a consequence to an increase of maritime conflict between Catalan and Genoese, especially during the two last decades of XIIIth century, due to the major presence of Catalans in the Pisan ports and the transport of goods for Pisa, at that moment when Genoa was trying to block Pisa. All during the reign of James II, the alienation of the two competitors grew until it led to war. All these points are analyzed in the article in the light of unpublished records.